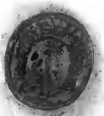
SYMBOLICA
DIANAE EPHESIAE
Statua

A CLAVDIO MENETREIO

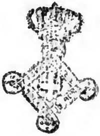
CEIMELIOTHECÆ BARBERINÆ

PRÆFECTO

EXPOSITA.

ROMA

ROMAE, Typis Maſcardi, MDCLVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

EMINENT.MO ET REVER.MO PRINCIPI FRANCISCO BARBERINO CARD.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

FEDERICVS VBALDINVS.

NON vereor, Domine, vt hilari vultu excipiatur a te quem tibi offero libellum: tuus enim eſt iure patrocinij; nam Cl. Menetreius eum reliquit poſthumum ingenij ſui partum. Qua ergo pietate auctorem olim fouebas, & hunc fouebis certo ſcio; cum Claudium ipſum, quem tu plurimum amabas, ab obliuione in hominum memoriam ſis euocaturus. Etenim ſi præclare conſultum eſt, vt eius qui ſacrile-

ga

Digitized by Google

gã gloriæ cupidine actus Dianæ Epheſiæ templum incendit, nomen aboleretur: merito illius per vniuerſum terrarum orbem celebrabitur induſtria, qui pio aduerſus omnem antiquitatem ſtudio eandem Dianam inſtaurare contendit.

Digitized by Google

SYMBOLICA
DIANAE EPHESIAE
STATVA
EXPOSITA.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

AEGYPTIORVM genti antiquiſſimæ, externæque eruditionis contemptrici moris fuit, vt quæ in ſuperiori inferioriq; recondita erant natura, ea ſolis Sacerdotibus primæque notæ viris reuelaret. Indignum ſcilicet exiſtimabat ea profanis & imperitis hominibus communicari, ne in vulgus edita arcanorum religioſa maieſtas euileſceret. Ipſi itaque Hierophantæ, rerum naturam hieroglyphicis notis adumbrabant, ipſarumque adeò rerum effigies pro dijs conſecrabant: & Mèrcurio quidem Hermas, Soli litteratos Obeliſcos, Naturæ principis & mundum adminiſtrantis imagines, offerebant. Eius diſciplinæ ſectatorem fuiſſe conijcio primum Epheſinæ Dianæ vel inuentorem, vel ſculptorem. certè tot illi adaptauit Symbola, vt arcanum & grande aliquid ſub ijs intelligi voluerit. Ego in illis communis rerum parentis, & conſeruatricis Naturæ

typum agnouerim. quod & omnis Symbolorum ſeries oſtendit, & melliſluæ potiſſimum Apes indicant: quas benigno ſalutarique eius numini frequenter adſcripſit antiquitas. Verum vt commodius hæc a me Sparta illuſtretur, quatuor Epheſini ſimulacri apographa proponam quæ Romæ viſuntur. Priora quidem duo, expreſſa ſunt ex marmoreis ſignis longe elegantiſſimis; quæ in celebri reconditæ vetuſtatis penu extant apud Eminentiſſimos Franciſcum & Antonium Cardinales Barberinos, principes non minus huiuſmodi elegantiarum amore & ſtudiorum patrocinio, quam ſanguine & dignitate coniunctos. Tertium in ædibus Scipionis Lanceloti, Lauri Marchionis: vltimum apud Vincentium Iuſtinianum Baſſani Marchionem aſſeruatur.

Portentoſum planè atque ab omni veterum deorum cultu, & ornatu alienum hoc ſimulacrum videtur. Sed qui penitùs omnia eius ſymbóla examinauerit, varia ſub ijs myſteria reconditæ illius priſcorum Ægyptiorum ſapientiæ latere deprehendet. quin etiam ſub iſtis diuerſorum animantium figuris quibus Diana decoratur, aliqua Pythagoreorum placita & dogmata contineri animaduertet: qui Lunam circumquaque ad inſtar terræ quam nos incolimus, grandioribus habitari animalibus, & pulchrioribus conſitam plantis arbitrati ſunt. Et hanc quidem ipſorum doctrinam, haud temerè referamus ad varia hæc ſymbola, quibus Diana noſtra (quæ ipſiſſima Luna eſt) exornatur: cuius totum fermè corpus non modò diuerſis animalium, verùm etiam fructuum generibus veſtitum conſpicimus.

Digitized by Google

apud Card. Barberinum.

Digitized by Google

BIBLIOTECA ... V.E.
ROMA

Digitized by Google

4

apud Card. Ant. Barberinum

Digitized by Google

DIANÆ EPHESIÆ VARIA NOMINA.

COmmuni & recepto indigitamento hæc Symbolica figura ΑΡΤΕΜΙϹ ΕΦΕϹΙΩΝ, id eſt, DIANA EPHESIORVM dicebatur, quamuis ſub hac effigie apud remotiſſimas etiam gentes coleretur. Certè Pauſanias inter alios auctor eſt, varijs in locis Dianam Epheſiam ſummo in honore fuiſſe habitam. Nonnullis tamen alijs etiam titulis fuiſſe inſignitam ex veterum monumentis obſeruabis. Ac in primis Opin. denominatam apud Macrobium Saturn. lib.5. cap.22. reperies. Is etenim ex Alexandro Ætolo refert, Epheſios dedicato auguſtiſſimo templo Dianæ celebrioribus Muſarum alumnis præmia ampliſſima conſtituiſſe, vt in Deæ laudem carmina diuerſa componerent. in hiſce peculiari encomio à quodam vate Opin dictam fuiſſe Dianam commemorat hoc verſu:

> Ὑμνῆσαι ταχέων Ὦπιν βλητῆραν οἰστῶν.
>
> *Vt celebrem iaculis ornarent laudibus Opin.*

Verum enim verò præ cæteris præconijs quibus decorabatur, acceptus illi fuit ac peculiaris Magnæ Dianæ titulus: cuius rei præter profanos auctores teſtem etiam locupletiſſimum habemus S. Lucam in act. Apoſtol. cap. 19. qui Dianam Magnam à Demetrio quodam ſeditioſo ciue cognominatam pronunciat. eo fortaſſis quod Epheſij Dianæ numen potentia cæteris Dijs antecellere crederent: vel fortè ob celebritatem auguſtiſſimi ipſius templi; aut quia inter Magnos Deos (vt ſcriptores vetuſti referunt) numerabatur. Hoc ipſum diuinus ille Plato de Diana etiam (vt reliquos taceam qui veterum deorum Theogonias contexuerunt) calculo ſuo confirmauit, dum Solem & Lunam Magnos deos nuncupauit. Diana demum hæc noſtra appoſitè à Diuo

Hie-

Digitized by Google

Hieronymo in Epiſt. Paul. ad Epheſios Polymamma denominatur, quem audire, ſi lubet, licèt; venuſte ſtatuam noſtram hoc modo depingentem: *Dianam Multimammiam colebant Epheſij, non hanc venatricem, quæ arcum tenet, atquè ſuccincta eſt, ſed illam Multimammiam, quam Græci πολύμαςον vocant, vt ſcilicet ex ipſa quoque effigie mentirentur, omnium eam beſtiarum & viuentium eſſe nutricem.* A Minucio item Felice in Octauio: *Multimammia etiam Diana Epheſia depingitur.* Obijcere autem poſſet aliquis Macrobij auctoritate fultus, Iſidis potius hanc eſſe, quam Dianæ effigiem; apud quem hæc habentur: *Iſis cuncta religione celebratur, quæ eſt vel terra, vel natura rerum ſubiacens Soli. Hinc eſt, quòd continuatis vberibus, corpus Deæ omne denſetur: quia vel terræ, vel rerum naturæ halitu nutritur vniuerſitas.* Et hanc Macrobij deſcriptionem firmare videntur gemmæ non paucæ aliaquè veterum monumenta: in quibus Iſis eadem forma quà hic à Macrobio deſcribitur, expreſſa eſt. Quo etiam ſchemate Canopum ſuum fingebant priſci illi Ægyptiorum mythologi, non appoſita tamen mammarum multitudine. At noſtra Diana ab Iſide Ægyptia differt quidem forma aliquantulum, non autem numine, quia nullo prorſus diſcrimine inter ſe diſtant. Nam Diana Epheſia turritum coronamentum, & varia animantium emblemata expreſſa habet: Iſidis vero Phariæ tempora cingunt vulturis, aut accipitris exuuiæ, cum orbe patulo; reliquum autem corpus hieroglyphicis notis inſignitum (vel vt cum Apuleio loquar) *miris extrinſecus ſimulacris Aegyptiorum effigiatum conſpiciebatur.* cuius ectypon maioris notitiæ gratia ex annulari gemmà deſumptum hìc ſubijcio.

Sed

Digitized by Google

Apud Marchionem Lancelotum

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

6

Apud March. Vinc. Iustinianum

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

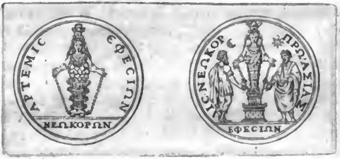

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

Sed de Iſide hoc adijciam : nuſquam ceruos eius obſequio à priſcis illis Ægyptijs deſtinatos fuiſſe. Id ex omnibus Ægyptiorum monumentis obſeruare liquet, in quibus ceruos appictos nuſquam reperies. Præterea Ariſtoteles hiſt. animal. lib. 8. cap. 28. & Plinius lib. 8. cap.33. memoriæ prodiderunt, Africam primis illis ſeculis ceruos non tuliſſe. atqui de more rituquè priſcæ illius gentis nulla animalia exotica dijs patrijs conſecrabantur. Dianam verò hanc noſtram ceruis tanquam indiuiduis comitibus ſemper circumſtipatam videmus. Myſtica tamen hæc ſimulacri emblemata nobis anſam conijciendi abundè ſubminiſtrare poſſunt Epheſios Ægyptiorum diſciplinas, & inſtituta præ oculis habuiſſe, dum tam varijs ſymbolis Dianæ ſtatuam adornarunt. Verum vt auguſtior patrij numinis maieſtas redderetur, non ſolum quæ præcipua erant Iſidis attributa, ſed etiam Magnæ Matris, ſeu Cybeles Phrygiæ muralem coronam, Cereris Eleuſinæ boues & fruges, Dianæ Siculæ ceruos, & roſas mutuati, nouum Naturæ numen ſub Dianæ indigitamento compoſuerunt, vnico ſimulacro omnium prædictarum virtutes, & proprietates coniungentes. Non enim varij ſacrorum ri-

Digitized by Google

tus, vel formæ deorum diuerſæ apud priſcos efficiebant, vt ipſa numina re differrent; quod multis rationibus Macrobius, Satur. lib.2. Phurnutus, alijque Mythologi euincere contendunt, qui omnes Deos ad vnicum Solis numen reuocant. Apuleius quoque Iſin, Deum Matrem, Mineruam, Iunonem, Dianam, Cererem, Venerem, Proſerpinam, Hecaten vnam eandemq; eſſe prædicat: diuerſis tamen nominibus celebratam, ac multiplici ſpecie à varijs gentibus cultam. Quod & ex diuerſis argumentis in noſtro hoc Dianæ ſigno expreſſis oſtendere conabimur. Sed antequam rem ipſam aggrediar: duo antiqua Epheſiorum numiſmata propono, in quibus eadem prorſus effigie Diana Epheſia expreſſa viſitur.

In anteriori orbe primi nummi Traiani effigies, & huiuſmodi eſt inſcriptio: AYT. KAIC. TPAIAN. CEB. alter verò, quem tanquam ſuccenturiatum teſtem adduxi; exhibet in antica parte, Marci Aurelij imaginem, cum his litteris: AYT. KAIC. M. AYP. ANTΩNEINOC. CEB. cuius delineandi poteſtatem mihi fecere Brutus & Franciſcus Gotifredi fratres, vnanimes in conquirendis, & aſſeruandis veteribus monumentis. Non-

nulla

Digitized by Google

nulla etiam alia numiſmata eadem ſpecie ab Epheſijs conflata, ab Huberto Goltzio, Guillelmo du Choul, Fuluio Vrſino, Adolpho Occone, alijſque in lucem ſunt edita. His breuiter de nominibus, dequè Dianæ forma præmiſſis, nunc ex qua materia ſimulacra iſta Epheſij effinxerint deſpiciamus.

ROMA

STATVÆ MATERIES.

EX duobus Epheſiorum nummis prolatis tituliſque adiectis, hanc noſtram ſtatuam genuinam antiquæ illius Epheſiæ Dianæ ſpeciem referre certiſſimè conſtat. Quanta verò arte & diligentia horum ſignorum opifices genuinam ſimilitudinem ipſius Epheſini ſimulacri accurate exprimere allaborarint, præter varia ſymbola affabre cælata, diuerſus etiam ille marmorum color, ex quo hæc Dianæ ſigna compacta ſunt, nullo negotio demonſtrat: cum ad illius imitationem vniuerſum pectus ex marmore candido; vultum autem, manuſque & pedes inſititios ex lapide Lydio nigerrimo eos compoſuiſſe & efformaſſe videamus. Peruetuſtum enim ac celebre illud ſimulacrum Dianæ ex ebeno fuiſſe dolatum maxima veterum Scriptorum turba Plinio referente prodidit: idemque aſſerit Iornandes in rebus Geticis. Hoc autem non nouum inuſitatumque fuiſſe priori æuo Pauſanias in Arcadicis haud obſcure oſtendit: apud quem ſimulacrum Dianæ Limnatidis ex ebeno fabrefactum reperitur. At Vitruuius lib.2. c.11. contra ſentire videtur, dum templi Epheſini ſignum, nec non lacunaria ex cedro facta fuiſſe commemorat. Alij verò vitigineum fuiſſe prædicant: inter quos Mucianus Conſul apud Plinium habetur, qui ſe illud proximè ſpectaſſe dicebat. Sed hoc moroſioribus exami-

nandum relinquo. Vt vt ſit, probabili coniectura aſſequi licet, Deæ membra prominentia vel ex nigra quadam materia compoſita, aut fuſco aliquo colore obducta fuiſſe, & coniecturam meam iuuant non pauca Dianæ Epheſiæ marmorea ſigna, quæ Romæ extant, cum facie, manibus, & pedibus ex lapide nigerrimo inſertis. & hæc quidem opera eodem fermè ſchemate quo hæc noſtra efficta.

Nunc vt ad incepta me referam, vetuſtiſſimos illos Dianæ myſteriorum interpretes, ex primogenio gentium inſtituto totũ Deæ corpus ex ebeno potius quàm alio quouis ligno efformaſſe, non equidem temerè conijcio, cum hoc genus ligni præ cæteris alijs, naturæ Lunaris ſideris maxime congruere videatur. Nam per atrum & ſuboſcurum ebeni colorem noctis opacæ tenebras (quod proprium eſt Lunæ, ſeu Dianæ tempus) conuenienter illi Mythologi deſignare potuerunt. Hæc etenim Græcis Νυκτίδρομος, Ἐννυχία, & Μεγάλαργυς; Latinis, noctiluca, noctiuaga, Dea noctium & noctiũ ſidus paſſim dicitur: Cumq; conſtet, (vt ſupra ex D. Hieronymo referebamus,) Naturam rerum omnium parentem ſub hoc ſimulacro ab Epheſijs fuiſſe cultam; ſic & ipſa nox apud vetuſtiſſimos Poëtas vt apud Orpheum (in noctis ſuffimento) rerum cunctarum parens habetur? quin chaos & tenebræ prima rerum exordia eſſe dicuntur. Non ineptè igitur ex huius diſciplinæ fonte, ebeni lignum electum fuit ab Epheſijs myſtis ad nocturnum Lunæ tempus deſignandum, & Symbolicum naturæ ſimulacrum fingendum: cum eius veſtigia, caliginoſa etiam ſapientioribus ſemper fuerint, eiusq; virtus perſpectu cognituque difficillima. Cereri autem, quam à Diana non abhorrere mox oſtendam) ater etiam color gratus, acceptuſquè fuit; Vnde & initia

eius ex priſco Eleuſiniorum ritu, nocturno tempore potiſſimum peragebantur; eiusq; Sacerdotibus ſancitum erat, ne alia veſte quàm nigra vterentur. Et apud Phigalenſes Ceres cognomento nigra peculiari ſtudio colebatur, prout Pauſan. in Arcad. obſeruauit. Addatur inſuper ebeni lignum putredini, corruptioniq; minimè obnoxium eſſe, vt Theophraſtus in hiſtor. Plant. & Plinius lib. 16. cap. 4. annotarunt. Propterea hæc arbor inter æternas numerabatur. Æternitas verò in nummis Fauſtinæ Iunioris, Lunam pro Symbolo ſortita eſt. Quas ob cauſas proculdubiò Luna, ſeu Natura, ebeni lignum tamquam proprium & peculiare expetit.

Sed iam vetuſtiſſimæ illius Statuæ incunabula perſcrutemur. Hanc non humana arte expolitam ſed cælo diuinitus miſſam Epheſij tam aroganter quam falſo prædicabant. Ad quod vetus quidam Poëta Græcus alludens, celebritatem templi Epheſini, famam ſimulacri Dianæ, ipſiusq; ciuitatis gloriam eleganti epigrammate celebrauit.

Τίς ποτ' ἀπ' οὐλύμποιο μετήγαγε Παρθενεῶνα,
Τὸν πάρος οὐρανίοις ἐμβεβαῶτα δόμοις
Ες πόλιν Ανδρόκλοιο, θοῶν βασίλειαν Ιώνων
Τὰν δορὶ, καὶ Μούσαις ἀγλαΐδα Ἔφεσον;
Ἦρα σὺ φιλαμένα τίκτουσα μέζον ὀλύμπου.
Τὰν τροφὸν ἐνταυθοῖ τὸ σον ἔθου θάλαμον.

Quis tulit è cælo ſublimen Partheneonem
Qui fuerat ſuperis cognitus ante Deis?
Mœnia vbi Androcli, imperiumq; exiſtit Ionum,
In claram Muſis, militiaque Epheſum.
An quia grata magis cælo tibi terra ſit altrix,
Percupis hic thalamum eſſe Diana tuum.

Sed miſſis fabulis, ſimulacrum illud potius ab Amazoni-

zonibus poſitum dixerim: cùm Epheſini templi conſtructio ijſdem à Dionyſio Periegete tribuatur.

Μαῤῥαλίην Ἔφεσον, μεγάλην πόλιν ἰοχεαίρης,
Ἔνθα θεῇ ποτὲ νηὸν Ἀμαζονίδες τεύχοντο,
Πρέμνῳ ἔνι πτελέης.
Maritimam Epheſium magnam vrbem Dianæ,
Vbi Dea ædem quondam Amazonides ſtruxerunt
In trunco ſtipite vlmi.

Vero autem propius ſit, Amazones ſimulacrum Dianæ vouiſſe, vt ſacram ædem ei dedicarent. fauet Callimachus himn. in Dianam.

Σοὶ καὶ Ἀμαζονίδες πολέμου ἐπιθυμήτειραι
Ἔν ποτε παῤῥαλίῃ Ἐφέσου βρέτας ἱδρύσαντο,
Φηγῷ ὑπὸ πρέμνῳ.
Tibi etiam Amazones belli affectatrices
Olim in littore Epheſi ſtatuam poſuerunt,
Fagino ſub trunco.

Illud Mirum, eiuſmodi ſimulacrum intactum illæſumque remanſiſſe, nec fuiſſe mutatum ipſo Deæ templo ſepties reſtituto, vt Plinius lib. 16. cap. 40. teſtatum reliquit. Porro eadem planè ſymmetria ac forma, qua reliquas Deorum imagines, primitus formatum fuiſſe hoc ſimulacrum crediderim. Sed deinde Epheſiorum hieromyſtæ gloriæ patrij numinis conſulentes, vt varias Dianæ ſeu Lunæ vires, effectusq; denotarent: aurea, argentea, aliaque ornamenta, pro tempore tamen, & ad libitum exemptilia excogitarunt: & diuerſorum animantium toreumata, & emblemata in ijs ex primi curarunt. Coniecturam noſtram firmat candidus ille ornatus marmoreus, quo totum Deæ corpus obducitur quandoquidem in nonnullis alijs Dianæ Epheſiæ diſſimilia à noſtris ſymbola contineri obſeruarim.

CO-

CORONA FLOREA, ET TVRRITA Dianæ vertex inſignitur.

DIanæ caput duplex cingit corona: quæ appoſita fronti, florida eſt, altera, muralis, vtriuſque minimè vulgaris ratio, ſed ab Ægyptiorum ſacris petita, quos neque radijs, neque lauru, neque olea, neque quercu patriorum Deorum capita cinxiſſe liquet. Iſidis certe capiti vulturis aut accipitris pennas, modo exuuias aſpidis iam bouina cornua, & orbem apponebant. Oſiridis vertici, calathus, ſeu modius pro corona erat. E fronte Harpocratis malum perſicum cum folijs eminebat. Quæ hic attexenda duximus, vt Epheſios haud abſimile inſtitutum præ oculis habuiſſe indicaremus. Nam Dianæ vertex apud cæteras nationes ſola falcatæ Lunæ ſectiuncula inſignis conſpiciebatur. Verum vt quod huius eſt loci exequar in eius Strophio Roſæ, Chryſanthemique cum corymbis ſunt. decenter quidem cùm iuxta Plinij mentem lib. 21. cap. 25. Lunæ globum rotundum imitentur, & ad Solis repercuſſum aurei videantur. Ea propter Lil. Giraldus coronam ex heliocryſo ſiue chryſanthemo Dianæ attribui à priſcis ſcriptoribus memorat; nec abſque ratione, quod hoc floris genus helichryſum, ſeu heliochryſum denominatum perhibeant ab Helichryſe quadam Epheſia puella quæ prima è flore chryſanthemo Dianam coronauit. Quid ſi per roſas ſimul pactas, Cereris & Dianæ cognatum numen ſagax Epheſiorum religio denotarit? numquid pariter roſas Dianæ veluti montium, & hortorum dominæ, florumq; procreatrici concedemus? Apuleius lib. 11. Metam. multifarias illi coronas adſcribit. *Corona multiformis varijs floribus ſubli-*

blimem diſtrinxerat verticem. Idemque paulo inferius, coronam roſaceam in pompa illa, & apparatu Deæ celebri à Sacerdotibus prægeſtari ſolitam pronuntiat. alibi autem *nunc, albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, nunc roſeo rubore flammida*, eadem ab illo corona deſcribitur. Quid verò aliud hæc florum varietas in Dianæ corona? quam diuerſos illos circulos qui circa Lunam apparent deſignare poſſet: Hos etenim conſtat coronas à probatis auctoribus vocari: fidemque nobis faciet Plinius lib. 2. cap... cuius verba placet adſcribere *exiſtunt eadem coronæ circa Lunam, & circa nobiliora aſtra*. Ariſtoteli & nonnullis alijs Græci ſermonis anteſignanis hi circuli ἀλῶνες dicuntur. Quam vocem interpretes modo coronam, modo circulum vertunt. Seneca in princ. quæſt. *hunc* (inquit) *ἀλῶ nuncupant quem nos dicere coronam* aptiſſime poſſumus. Roſaceam quin etiam coronam ad Cererem non inuitus trahã cuinam enim decentius quàm Cereri coronam ex lectiſſimis floribus plexam Epheſiorum religio tribuere potuiſſet? cùm ex felici eius gremio flores ortum ducant. Equidem corona roſacea, & florida apud veteres hilaritatis erat indicium: huius autem Deæ feſtum ſummo cum luſu, & gaudio antiquitus celebrabatur prout Phurnutus teſtatur. Non pauci item alij flores intertexti, inter quos & narciſſus. Ceres etenim apud Sophoclem narciſſum, præ alijs floribus exoptat, & Magnarum Dearum coronamentum eſſe perhibet, quas eius Scholiaſtes Cererem, & Proſerpinam interpretatur. Item hiacynthus ex Pauſaniæ auctoritate qui hiacynthinas corollas ſacris Cereris adhibitas fuiſſe prædicat in Chthonijs diebus feſtis. Cæterum omnibus palam eſt roſam eſſe florum reginam, ac huius ſymbolo potentiam, regnum, & imperium conuenienter deſignari: appoſite igitur

Ce-

Cereri roſa competit cùm hæc ſit Omnium regina vt feſtiuè notauit Euripides.

Καὶ φίλα Δαμάτηρ θεὰ, ἁπάντων
Ἄνασσα, ἁπάντων δὲ γᾶ ζοφὸς.
Et amabilis Ceres Dea Omnium regina,
Omnium vero terra altrix.

Nemini autem mirum videri debet, ſi Ceres, ſeu Diana Epheſia quæ domina mundi habebatur, duplici corona donata, exornataq; fuerit. cùm peculiari quodam cultu Dianam Epheſiam coronis; non autem ſanguinolentis victimis cultam fuiſſe proditum extet Etymol. in ↓, ἐφέσου. Epheſij enim ϛεφανοῖς διὰ θαλλῶν τὰς ἱκεσίας ποιοῦσιν. *coronis per oleæ ramos ſupplicationes faciunt.* Dictamno etiam hanc Deam veteres coronabant, quòd partum facilem præſtaret vt Euphorion docuit. Sed longiùs fortaſsè productus ſum quam oportuerit. ad muralem coronam iam deflectamus. Cur Dianæ turrita corona? cum peculiare potius coronamentum Magnæ Matris, aut Cybeles, vel Deæ Syriæ apud vetuſtiſſimos ſcriptores habeatur. At ſi quis penitus Dearum prædictarum attributa, & cæremonias perpenderit vnum idemq; numen facile deprehendet. Idipſum autem ex vetuſtiſſimorum ſcriptorum placitis oſtendere aggrediar: & eò quidem lubentius, vt omnia ſymbola in Statua noſtra expreſſa facilius eluceſcant. Rheam in primis à Cerere haud eſſe diuerſam non eſt dubitandi locus, quam Latini Opim vt monuit Athenagoras in Orat. pro Chriſtianis vocitant, quòd ipſius auxilio vita conſtet: vel vt Fulgentio placet, quod eſurientibus opem ferat. Hanc poëtæ priſci Deum Matrem, & Magnam Matrem nominarunt: quod non homines modo, ſed omnia è terra proueniant. Quare Porphyrius Rheam, & Cererem, pro Terra capi voluit. notus

Digitized by Google

eſt Orphei hymnus in Rheam, qui eam cunctorum matrem, & mundi medium tenere memorat. Cererem verò terram ab antiquis creditam, cùm multis rationibus, tùm ex ipſius nomine ſatis conſtat. Quid enim eſt aliud Græcis Δημήτηρ, quam Γημήτηρ. Ab ipſa alimentorum largitione Platoni in Cratylo Δημήτηρ quaſi διδῦσα μητηρ vocatur, tanquam exhibens mater. Huc referas liquet, illa quæ Arnobius lib. 3. ex Gentilium fabulis exarata reliquit. *Terram quidam*, (inquit) *è vobis quod cunctis ſufficiat animantibus victum. matrem dixerunt eſſe magnam, eandem hanc alijs quòd ſalutarium ſeminum frugem gerat, Cererem eſſe pronunciarunt*. Quibus ſtatuam hanc noſtram quodammodo depingere videtur. Hæc nempè ex mamillis penſilibus cunctis animantibus, quæ totum eius corpus ambiunt alimentum porrigere, & ante pectus immenſam frugum, fructuumque copiam gerere conſpicitur. Quocirca à gerendis frugibus Cicero de nat. Deor. lib. 3. Cererem tanquam Gererem prima litera immutata dictam autumat. Ac veluti Ceres omnium bonorum largitrix, diſpenſatrixq; credebatur, quod munus etiam Rheæ competere à nonnullis traditum eſt. hanc ob cauſam illi vitigineum ſimulacrum tanquàm cibi potusq; largitrici Dædala ſacrauit antiquitas Euphorione teſte. Cererem præterea à Cybele non eſſe alienam docent inprimis harum cognati, germanique ſacrorum ritus, Cereri, enim perinde ac Cybele tympana, & cymbala aderant, quorum ſonitu Ceres in filiæ inquiſitione primùm vſa eſt. Cybele porrò curru vehi, & rotis ſuſtineri credebatur: quia mundus rotatur, & volubilis eſt, & hæc ipſa terra eò quòd pendeat in ære dicebatur vt Seruius docet. Ceres denique & Iſis propter Sororiam frugum inuentionem, æquè ambabus attributam vnum idemque numen conſtituunt.

tuunt. Triticum enim ab Iſide primùm cum hordeo hominibus commonſtratum ſcribunt Diodorus lib. 1. & Martianus Capella. Et ideo in ipſius pompa triticum, & hordeum præferebant, vt ab ipſa repertas fruges teſtarentur. Herodoto Iſis eadem eſt quæ Δημήτηρ. cui Cedrenus lib. 2. adſtipulatur: à quibus Diodorus paulò ante memoratus non abludit, dum Cererem cum Iſide, quæ ipſiſſima eſt cum Luna coniungit. Vnde ex primogenio tàm Ægyptiorum, quàm Græcorum inſtituto, æque ambabus boues aſcripti fuerunt. Cæterùm vt obſcuritatis depulſetur offenſa Martianus iterum Capella nobis adeundus erit, quem de Lunari orbe verba facientem ſic audiamus. *in eo Siſtra Niliaca, Eleuſinaque lampas, arcusq; Dictynæ, tympanaque Cybeles.* Ex quibus obſeruare eſt, Iſidis, Cereris, Dianæ, & Cybeles attributa Lunæ etiam adſcribi. confer cum his Luciani Deam Syriam, & Apuleianam Iſim, quæ minime diuerſa numina fuerunt. quamuis varijs nominibus celebrarentur. Dianam demum in Luna cultam nemo neſcit, niſi qui vetuſtiſſimos mythologos non legerit. Hecate porro Diana, Luna, & Proſerpina à Feſto, & Diodoro Siculo pro vno eodemque numine accipiuntur. Exinde Diana triformis fingebatur, in quam extat Horatij verſus.

Ter vocata audis, adimisq; letho diua triformis.

Concordem hanc germanitatem etiam adnotat Virgilius.

Tergeminamq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Magna autem illa, quam nos hìc cogitamus Epheſiorum Diana, Naturæ; ſeu vniuerſi, & materiæ primæ vires, poteſtatemq; ſibi vendicat: cuius inſignia, & ornamenta ſi attente ſpectes idipſum deprehendes. Quanta verò cognatio Dianæ Epheſiæ cum Iſide interſit, vel

C 2 hinc

hinc colligere eſt, quod illa Diuo Hieronymo teſte ſuperius laudato apud Epheſios Naturæ typum referebat. Hæc verò apud Ægyptios nihil aliud quam ipſummet Naturæ numen loquebatur, prout Macrobius Satur. lib.7. cap.21. & Apuleius Metam. *6.* Ægyptiorum monumentorum peritiſſimi enunciant. Poſſent hic ſexcentæ auctoritates cogi ad firmandum immenſam hanc Dearum turbam ad vnicum Lunæ, ſiue Dianæ numen à priſcis mythologis fuiſſe redactam. Sed cùm res notior ſit quam vt de ea prolixior ſermo habeatur ad inſtitutum redeamus. Et coronam hanc turritam quæ prius Magnæ Matris, Cybeles, aut Deæ Syriæ peculiaris eſſe videbatur Dianæ etiam noſtrę competere oſtendamus. Ac huius quidem meminit Halicarnaſeus dum caniſtrophorarum capita corollis ornari velut Dianæ Epheſiæ ſimulacra perhibet. Quam verò decenter Naturæ hæc muralis corona tribueretur, cauſa in promptu eſt. quoniam rerum humanarum regina. incolendarumque vrbium rationes edocuiſſe credebatur: corona quippe pro muris vrbium vſurpatur. muri etenim tanquam vrbium coronæ ſunt. hæc de corona ſatis ſuperque dicta, iam ad velum explicandum Orationem conuertamus.

VELO DIANÆ NOX INDICATVR.

VElo, denſas noctis opacæ tenebras quibus aër circumfunditur, adumbrari peruium eſt. Hunc autem Dianæ velandi ritum non apud Epheſios modò verum etiam apud Ægienſes receptum fuiſſe à Pauſania in Achaicis edocemur. *Habent Ægienſes vetuſtum Lucinæ fanum: Deæ ligneum ſignum à vertice ad calcem velatum, præter os tamen, ſummas manus, & pedes. Sunt verò quæ non*

tan-

tanguntur partes è marmore pentelico . Alteram manum porrigit , altera facem præfert . Atqui Lucina à Diana non eſt aliena: faces certe vtrique fuere communes . Et Diana ipſa ſeu mauis Luna lumine ſuo ac ſplendore tanquam face ardenti , opaca & caliginoſa conſpicua , lucidaque reddit . Huius quoque rei gratia quòd noctu , & in tenebris luceat, & incedat . Noctiluca, & noctiuaga vocitata . Merito igitur velum, tanquam obſcuritatis à ſe depulſæ indicium à tergo demiſſum finxerunt . Ex quo Theologiæ fonte Apuleius in illa luculenta , & accurata Lunæ ſiue Iſidis deſcriptione pallam ei nigerrimam aſſignare non dubitauit . Velum præterea modeſtiæ, ac pudoris virginalis ſignum eſſe in confeſſo eſt. Vnde hoc etiam nomine Dianæ tribuendum .

CERVORVM COMITATV DIANA Gaudet .

CEruos Dianæ obſequio ceu miniſtros, (& vti ſic dicam) pediſſequos ſemper fuiſſe addictos vulgatiſſimum eſt . Inde eſt quod peculiari elogio ἐλαφηβόλος à Græcis dicebatur . Inde etiam eſt quod inter animalia quæ ſignum Dianæ exornant bini cerui Deæ caput circumſtant: idquè meritò cùm reliqua quadrupedum genera pernicitate ſuperent , adeo vt illi Mythologi velocem Lunæ curſum innuere volentes Ceruos pro ſymbolo elegerint . Luna equidem tantæ celeritatis eſt, vt ſpatio viginti ſeptem dierum horarumque octo totum permeet ſigniferum , quem Sol annuo tantum temporis curriculo perluſtat . Quo minus mirum ſit Dianam cerui effigie deſignatam . Equidem vetus extat Pub. Licinij Gallieni nummus . in quo cerua eſt cum hac epi-

graphe

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

graphe DIANÆ CONSERVATRICI. In alio item numiſmate æneo ab ipſis Epheſijs in honorem Commodi Imp. cuſo bigæ ceruorum aurigante Diana, & hæ literæ circum impreſſæ ſunt. ARTEMIC EΦECIΩN. Viſitur & alius Mar. Antonini Caracallæ, in quo Dianam duæ ceruæ trahunt. præterea Callymachus in hymn. & Claudianus de laud. Stil. currui Dianæ ceruos itidem adiungunt. Sed & ob venationis ſtudium quo tenetur & cui dominatur Diana. Cerui ſub eius tutela, & præſidio ſunt. Quapropter in veteribus Græcorum nummis Dianam videre eſt venatricis habitu ſuccinctam, ocreatam, pharetra à tergo inſignem, adſtante cerua. In multis verò ipſam videas in ceruos ſagittas eiaculantem. qua profecto de cauſa montes, nemoraq; eidem accepta dedicataque fuerunt. Quod Horatius Od. 22. lib. 3. eximiè demonſtrat.

Montium cuſtos, nemorumq; virgo

Montium autem ac ſyluarum tutricem dictam puto, quòd in montibus cerui, & reliquæ feræ ſtabulentur, vel certe quia noctu incedit, ac ſuo ſplendore confragoſa ac denſa quæque loca perluſtret. Quæ Phurnutus reſpiciens Dianam ὀρεσιφοίτην monticolam nominauit. Nemoribus præeſſe fingitur ex Fulgentij mente, quòd arboribus, & fructuum ſucco augmenta ingerat. Sin autem alias rationes deſideres ob quas præſertim ceruus in delitijs Dianæ fuerit dabo. Rorem (aiunt) Iouis, & Lunæ filium eſſe, idque ex doctrina Poëtæ vetuſtiſſimi inferius (cum de Apibus erit ſermo) oſtendam. Conſtat autem ceruos æſtiuis temporibus ipſoq; ſtatim Solis exortu rorem anhelanti ore excipere, atque eo ſe reficere, quod ipſum Phyſici obſeruarunt, & in hyerogliphicis Pierius. Cæterum cum cerui longiſſimæ ſint vitæ non male Lunæ congruunt. Quam pro

æter-

æternitatis ſymbolo in nummis Fauſtinæ Iunioris expreſſam monuimus. Per quatuor demùm hoſce ceruos iuxta Deæ caput appoſitos, fortè quatuor Lunæ ſeſe mutantis facies deſignari poterunt. Verum illud conieɛtando potius quam aſſeuerando dictum eſto.

LEONES DIANÆ IN SIMVLACRO cælati conſociatam Solis, & Lunæ potentiam indicant.

LEo quamuis Solis animal Solarisquè naturæ particeps ab omni fermè Mythologorum cœtu perhibeatur. Dianæ tamen, Magnæ Matri, Cybele. Cereri, ac Iſidi adſcriptum fuiſſe vetera monumenta nobis inſinuant. Quare facturumme operæpretium puto (cum vetuſtiſſimum ſimulacrum diſcutiendum ſuſceperim) ſi priſca numiſmata ad rem noſtram ſtabiliendam facientia ſcriptorum vice proferam. Igitur Magnæ Matris effigies in pulcherrimo æreo nummo Fauſtinæ Antonini Pij filiæ, cum hac epigraphe MATRI DEVM SALVTARI, Leonibus inclyta conſpicitur. Cybelem Leoni inſidentem Septimij Seueri numiſmata referunt apud Adel. Occonem. Eius ſimiliter currum Leones trahunt in nummo Fauſtinę Iunioris apud Petrum Mareſchal Patricium Biſuntinum. Hæc etiam in quarto denario Volteiæ gentis leonum famulitio gaudet. In nummis Fauſtinæ Iunioris Iſidis Siſtratæ imago cum leone ad pedes exprimitur. Diana demum in arca illa celebri quam Cypſelidæ in Olympia dedicarunt, alata inſurgebat, & Leonem ad dextram, pantheram habebat ad ſiniſtram vt Pauſanias in Eliac. memoriæ prodidit. At verò quid Leonibus cum hiſce Deabus

pecu-

peculiare? & cur illis ſacri fuerint nobis inquirendum eſt. An ideo Magnæ Matri leones ſolutos & manſuetos adiunxerunt vt deſignarent nullum eſſe terræ genus tam aſperum atq; ferum quòd non ſubigi coliquè poſſit (ſic lego) Varroni placuiſſe. An verò etiam vt ſignificarent maternam pietatem omnia ſuperare. An quod Cybeles cum Dea montana ſit, vehi leonum iugo debuit, An verò currum Cybeles Leones trahere dicuntur. quod ab ijs nutrita ſit. An quia Cybele, quæ & terra eſt, vim gignendi à Sole recipit. Solis verò præcipuum ſymbolum Leo. Qui & Cereri ideo forſan adſcriptus fuit, quia hæc menſis Auguſti tutelaris erat. Vt in Kalendario antiquo habetur. Dianæ porro deſtinatum crediderim ob duplicem leonis naturam eius enim anteriores partes, quia robore ingenti præditæ ſunt, cæleſtia; poſteriores quia debiliores, terreſtia referunt. Quæ cauſſæ licet ad confirmationem ſatis ſint aliam tamen cauſam ex Arati Phænom. petere licebit, vbi ex Nigidio refert Leonem, qui in aſtris locum obtinet, iuſſu Iunonis apud Lunam nutritum, educatumq; fuiſſe. Porro quid cauſæ eſt: cur iſti quatuor Leones humeris ac brachijs Deæ inſident, ſibiquè inuicem reſpondent dixerim non grauate concordem Solis, & Lunæ virtutem in rebus omnibus producendis, ac fouendis per eos ſignificari. oſtendiquè nexum quo terrena cæleſtibus coniunguntur à quibus dum infuſum recipiunt, eadem inter ſe, & cum cælo aptiſſimè cohærent.

* *
*

CAN-

CANCER CVR EPHESIÆ DIANÆ Sacer.

INter alias imagines, quibus omne cælum diſtinxit antiquitas, non ignobile eſt Cancri ſignum, cuius figuram è collo Dianæ ſuſpenſam, & in extrema etiam ſimulacri parte appictam intueri licet. Hoc autem compactile teſtaceorum genus multas ob cauſas Dianæ, ſiue Lunæ acceptum fuiſſe palam faciemus. Nam vt ſub Leonis effigie Solem Mythologi cognouerunt, ſic Ægyptij pro Luna Cancrum pingebant. Cauſa eſt, quod in ipſa genitura mundi Solem cum Leone, Lunam cum Cancro ortam crederent. Ad hæc Cancer cum Lunari ſidere haud pauca communia habet: quippe qui frigidus, humidus, aqueus, nocturnus, & fœmineus ſit. *Quod eius à fronte protenduntur apices duo rotundi & acuti firmi admodum, ſub quibus duo cornua minora articulata*, ſecundum Rondeletij obſeruationem. Eius etiam corpus rotundum & compactum à Lunari ſidere haud multum aberrat, præſertim dum chelas expandit, tunc enim Lunæ corniculantis figuram quodammodo referre videtur. Nec vltimum decus Lunæ cornua; cui omne genus animantum cornigerum ſacrauit antiquitas, ob corniculatum globum. Cornua etiam inter præcipua Iſidis ſymbola ſunt: eiquè abiectiſſima inſecta conſecrata, vt illud Scarabeorum ſecundum genus quod bicorne eſt. Præterea vt Luna ob velocem curſum incedere videtur; ſic Cancer ferè ſolus è cruſtaceorum genere non natat, ſed incedit. Ita Ariſtoteles Hiſt. 1. cap. 1. *Cancri quanquam aquatiles, tamen greſſiles ſunt, tranſuerſoque latere procedunt*. Accedit quod inter venatores annumerantur Cancri. ſub Dianæ verò tutela omnes

D vena-

venatores fuere. Sed hoc præcipuè ad rem facit (quod rerum naturalium ſcrutatores obſeruarunt) Cancros vim Lunæ ſentire: ea creſcente pleniores & probatioris ſaporis fieri; decreſcente verò minui: ſicut & alia conchylia, vt canit Manilius Aſtronom.

Ad Lunæ motum variant animalia corpus.

Longæuum eſt etiam animal, & quemadmodum Luna reuiuiſcere videtur, ita Cancer cruſta, ſeu tegumento ſe exuit, & ſtatim reuireſcit; quod eſt à Phyſicis animaduerſum. Cancri præterea ad nocturni luminis ſplẽdorem accurrunt, & noctu vt plurimum paſci ſolent. Quæ profecto ſatis euincunt Cancris multiplicem ineſſe cum Lunari ſidere conſenſionem; nec ſine mente, conſilioque illi fuiſſe adſignatos. Haud tamen omittendum duxerim quod Golzius nullo citato auctore refert, Cancrum apud myſtas prudentiam denotaſſe, & hanc ob cauſam è collo Dianæ Epheſiæ ſuſpenſum. Idem apud Platonicos hominis ortum viamque deſignat. volunt enim animas per Cancri ianuam in humana corpora dimitti: & veluti Capricornum Deorum, ſic Cancrum hominum portam vocant; quòd per eam egredientes animæ humanum in corpus tranſeant. Et hæc ad noſtrum emblema aptari poſſunt ſecundum Phyſiologos, qui Lunare lumen naturæ generationi, ac vitæ præeſſe volunt. Iſtud etiam hic attexatur. Apud Brutios peculiari & inſigni coronamento Dianæ caput Cancri teſta ornatum, vt ex eorum nummis palam eſt. Antonini Pij numiſma ab Ægyptijs ſignatum in auerſa parte expreſſum Cancrum habet chelas expandentem, & falcatam Lunæ ſectiunculam apprehendentem. Eodem planè ſchemate, & pari ſymbolo cancer ſculptus eſt in veteri gemma, quæ in Pinacotheca Eminentiſſimi Cardinalis à Balneo adſeruatur. Verum iſta

de

Digitized by Google

de Cancro ſufficiant. Vocant nos ad ſe binæ Victoriæ, Dianam corollis & palmis inſignientes; earum igitur explanationem aggrediamur.

VICTORIÆ BINÆ DIANAM Epheſiam cur corollis, & palmis inſigniunt.

Binæ Victoriolæ Deæ pectus exornantes nos ſollicitant, vt è ſanctioribus Epheſiorum promptuarijs cauſas repetamus, ob quas pręſertim Dianę Epheſiæ Victoriæ tribuerentur. Etenim non ſine myſterio id ab Epheſijs præſtitum. Hoc enim argumento cuncta ſummitti Lunæ poteſtati innuebant. Vel certe corollas memoriam eſſe beneficiorum à Natura ſiue Cerere generi humano collatorum volebant. Expreſſæ verò ſunt alis paſſis, cum corollis & palmis, qui ſolitus eſt Victoriarum habitus, vt liquet ex Claudiano de Laud. Stil.

Illa duci ſacras victori panderet alas,
Et palma viridi gaudens.

Victoriæ igitur imagines adeo gratæ, acceptæquè fuerunt Dianæ Epheſiæ, vt non modo eas ad pectus decorandum admiſerit, verum etiam ab his coronari exoptarit. vt fidem facit Gordiani Pij æreus nummus ab ipſiſmet Epheſijs ſignatus, in quo Polymamma Diana viſitur, dextra ſcipionem præferens, quæ è binis Victoriolis vtrinque volitantibus coronatur: ante ipſam vero muliebris figura eſt cornucopiæ geſtans. Singularis hic æreus nummus cum infinitis propemodum alijs in Muſæo Eminentiſſimi Cardinalis Fr. Barberini aſſeruatur. Inter præcipua Victoriæ argumenta palma ſurgit, quæ

Digitized by Google

rectè Cereri tribuitur. cum per palmam iuſtitiam deſignari palam ſit. eò quòd fructus reddat pari cum folijs æquilibrio, id quod Pierius Valer. obſeruauit. Hanc autem legum inuentricem eſſe liquet vel ex Virgilio Æneid. 4.

mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, Patrique Lyæo.

Palmam præterea ad alia numina ſub noſtro ſimulacro, contenta non inuitus traham. Et hanc arborem inprimis ipſamet Luna tanquam propriam facilè ſibi vindicabit: cùm palmam hoc peculiare cum Luna habere rerum naturalium ſcrutatores obſeruarint, vt ſola omnium arborum per ortus Lunæ ſingulos, ramos ſingulos progeneret. Lunam item vitæ humanæ præeſſe ex myſtis præmonui. atqui palma pro ipſiuſmet vitæ ſymbolo ab Orpheo commendatur: nec inepte quidem, cum hæc arbor trecenta ſexaginta commoda mortalibus elargiri feratur: quod optimè nouerant Babylonij, qui ſuis in hymnis huiuſce arboris proprietates decantare ſolebant. Iam ſi ramorum eius naturam attentius perſcrutemur, illis cum terra peculiare quid ineſſe deprehendemus. hi etenim quo maiori pondere grauantur eo plus in altum feruntur, ſurguntq; aduerſum pondus: vt Ariſtot. VII. Problem. & Plutar. VII. Sympoſ. referunt. pari etiam ratione, quò plus tellus ſulco premitur eo vberiorem frugum copiam agricolis ſuppeditat. Cæterùm cum Iſim in Dianæ noſtro ſimulacro reperiri non ſemel inculcarim, huic etiam palmæ appictæ quadrare poſſunt. nam Iſidi ex recondita hierophantum doctrina calceamenta ex folijs huiuſce arboris intexta, Apuleio locupletiſſimo teſte, parabantur. *pedes* (inquit) *ambroſios tegebant ſoleæ palmæ victricis folijs intextæ*. Et præterea in ſolemni eius pompa, is

qui

Digitized by Google

qui tertius incedebat, palmam auro ſubtiliter foliatam attollebat. hæc de palmis dicenda habui.

ENCARPVS E COLLO DIANÆ dependens cur è varijs fructibus.

TErra cùm non hominum ſolummodo animaliumquè benigna ſit parens, verùm etiam omnium frugum fructuumquè productrix, appoſite propterea Epheſij encarpum, ſeu iugamentum lemniſcatum ex varijs florum, fructuumque generibus confectum è collo Dianæ dependere finxerunt. vtpotè cùm hominibus ea ſuppeditarit, ac diſpertierit, quibus veſci queunt. Inter præcipuos verò fructus, ex quibus ſertum compoſitum eſſe videtur, poma & papauera emicant. & illa quidem conuenienter, quia ob rotunditatem terræ figuram referunt. Hæc autem multiplicem ob cauſam Dianæ, ſeu mauis Cereri accepta, oblataque fuerunt. Papauer in primis apud omnes ſcriptores pro fertilitatis ſymbolo habetur: vnde & Ouid. lib. 2. Metam.

Ante fores antri fœcunda papauera florent.

Huius etiam fructûs telluris imaginem exprimere videretur, nam inæqualitas illa, ſeu turbinatum Papaueris corpus valles & confragoſa montium ramenta denotat. interna verò hominibus, & ſubditis aſſimilantur, vti Phurnutus retulit. Poterit & legiferæ Cereri attribui propter illa receptacula æquis interuallis inter ſe diſtincta. Callimachus in hymno ad Cererem papauer ei aſſignat. Apud Clementem Alexandrinum inter præcipua dona, quæ Cereri offerebantur, papauer recenſetur. Quam fortè ob cauſam Virgilius papauer Cereale tanquam Cereris donum exoptatiſſimum prædicarit.

Necnon

Neçnon & lini ſegetem, & cereale papauer
Tempus humo tegere.

Ob vim autem ſomniferam rectè Lunæ nocturnoque tempori conueniet: vnde & illi apud ſcriptores ſomniferi ceſſit appellatio. Apud Ouidium nox cum papauerea corona depingitur. hoc enim tempore ſomnus propter humectationē potiſſimum vires ſuas exercet. Reliquæ verò florum fructuumq; figuræ, quas aſſequi facile non eſt, nihil aliud quam omnis generis frugum copiam deſignare videntur, quam terra ſeminibus grauidata parit, funditque libetaliter. flos etenim in plantis, frugem paulò poſt ſuccreſcentem pollicetur. Dianæ etiam fructus grati acceptiq; fuerunt, vt Pauſanias in Achaic. teſtatum reliquit. Apud Patrenſes enim Dianæ Laphriæ ſacra facientes pomiferarum cuiuſuis generis arborū fructus offerre ſolemne habebant. Non mirum igitur ſi encarpus collo Dianæ appenſus varijs fructibus & floribus adornetur. Verum ne hic contextus incompoſitus dilabatur, vitta ſeu faſcia tenui aſtringitur. vt per vittam obliquus flexuoſuſque Lunæ curſus intelligeretur.

GLANDES INDICES PRIMI CIBI, dum terra manſit inculta.

ENcarpi extrema querneæ glandes tanquam elenchi coronant, quæ Cereris beneficia ſatis ſuperque arguunt: cùm in primis rerum incunabulis hoc fructuum genus mortalibus alimenta præbuerit: ſed Cereris beneficio, in meliora, & mitiora commutata fuerunt. quod apertè declarat Ouidius in Faſtis:

Prima

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato
Mutauit glandes vtiliore cibo.

Quo facit, & illud Virgilij Georgicorum initio.

Liber, & alma Ceres, veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta.

Antiquitus agricolis in more poſitum fuit vt quotieſcumque Cereri rem diuinam facerent, faciebant autem dum ſpicæ frugem emittere cæperant, querneis coronis vterentur. cuius generis coronamenti meminit Athenæus lib. xv. Eundem feriunt ſcopum Maroniani verſus Georg. lib. 1.

Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri tota redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, & carmina dicat.

Non poſſum autem hic ſilentio præterire grauiſſima illa verba, quæ in inuocatione Apuleiana ad Lunam habentur. *Regina cœli, ſiuè tu Ceres alma frugum parens originalis, quæ repertu lætata filiæ, vetuſtæ glandis remoto pabulo, miti commonſtrato cibo nunc Eleuſinam glebam percolis.* Poſtquam verò huiuſce Deæ beneficio terra nouis frumenti ſeminibus locupletata luxuriauit, glans contemni cœpta eſt: taleque fuit mortalium in glandiferas quercus odium, vt inde natum ſit illud, *ἄλις δρυός, ſatis quercus.* Et hæc fortè fuit ratio cur querneas glandes huic encarpo tanquam in Deæ trophæo protomyſtæ ſuſpenderint. Sed & Hecate, quæ à Luna non abludit, corona è quercu plexa decorari gaudebat, ſicut Æſchylus declarat. Addamus inſuper, quòd glandes appictæ Naturæ prouidentiam adumbrent: ſiquidē glandiferæ quercus primis hominibus alimenta ſubminiſtrarunt. Ad hoc igitur Naturæ beneficium alludere volentes alium fructum glandibus aſſociarunt, quem, vt ex eius figura orbiculari & oblonga apparet, dactylum eſſe autumno.

neque

neque præter rationem: cùm paulo ante palmam Cereris delitijs adiudicatam fuiſſe dixerimus; cuius fructus tanta eſt facultas, vt præterquam quod in eſu ſit ſuauiſſimus, ex eo etiam vina, & panem conficiant Orientales, & quadrupedibus edendum præbeant.

MAMMÆ NVTRITIONIS SIVE alimentorum ſymbola.

AEgyptiorum Theologia, Lunam matrem mundi, à Sole grauidatam fœcunda generationis principia diffundere ſuperſtitioſe credidit, vt in libros Ariſtotelis περὶ ἑρμηνείας ſcribit Ammonius. Ab hoc diſciplinæ fonte illos ſuam Iſim effor maſſe reor: & fors inde factum vt hinc τιθήνη, & πανδεχής, ex Platone apud Plutarchum libro 1. de Iſide & Oſiride exiſtimetur. quod ſit ſcilicet nutrix, & ſuſceptrix generis humani. Proindè non mirum ſi frequenter eius imago penſilibus, & prominentibus mammis conſpicua in priſcis monumentis repræſentetur. Etiam apud Macrobium continuatis vberibus depingi paulò ante diximus. Ad Ægyptiorum imitationem Epheſij ſimulacrũ Deæ Naturæ Polymammæ cum infinito ſcilicet vberum numero compoſuerunt. Cuiuſmodi à Diuo Hieronymo, & Minucio Felice in Octauio depictam fuiſſe ſuperius indicauimus. Apud Arnobium Cererem cum grandibus mammis efformatam intueri licet. idemque paucis lineis interiectis huic mammas item promptas adſcribit. Pauſanias in Meſſen. Dianæ nutricis, quæ παιδοτρόφος indigitabatur, mentionem facit. Et apud eundem in Attic. legere eſt, Athenienſes delubrum Telluri pue-

rorum

rorum nutrici exædificaſſe. Apud Ariſtophanem verò hæc puerorum altrix etiam vocitatur. Lucretius pariter Cererem mammoſam facit hoc verſu:

At gemina & mammoſa, Ceres eſt ipſa ab Iaccho.

Geminam dixit acſi opimam & amplam innuere voluiſſet. Ex adductis nemo non videt, Iſidi apud Aegyptios, & Macrobium; Dianæ apud Epheſios, & Meſſenios; Telluri apud Athenienſes, Cereri apud Lucretium & Arnobium nutricis ſeu mammoſæ elogium æquè fuiſſe attributum. nec ab harum conſortio Rhea eliminanda erit, cùm & ipſa matris titulo gaudeat. Conſpirare autem hæc omnia videntur; vt haſce omnes Deas ſub vnico Dianæ noſtræ ſimulacro copulatas firma probatione retinere poſſimus. Atqui non indecenter Diana, ſeu mauis Ceres Polymamma à priſcis illis mythologis efficta, quam ſuperius Δήμητραν dictam ὡς δὴ μητέρα ὕζαν ex vetuſtiſſimis ſcriptoribus protulimus: quod vtiquè mater altrixquè ſit omnium, quæ in ea vitam degunt. Alij γεννήτειρα dicunt, quod omnia pariat, & recipiat. Sed & a Virgilio alma dicitur, ab alendo nimirum, vt Seruius interpretatur. benignis enim Telluris Lunæquè viribus alimenta præcipuè deberi veteres agnoſcebant. Huius auté ſingularia beneficia Columella lib. 3. cap. 22. decantat his verbis. *Quibus alma Tellus annua vite, veluti æterno quodam puerperio læta mortalibus diſtenta muſto dimittit vbera.* Cæterum hæc noſtra multimammia genuinus eſt prouidentiſſimæ Naturæ typus. Apud priſcos enim papillæ rotundæ atque prominentes, fæcunditatis erant indicia: & hoc præſertim hieroglyphico Ægyptij ad Iſidis, ſeu Cereris fœcunditatem, ac rerum omnium affluentiam deſignandam vſos fuiſſe Apuleius auctor eſt. Nam veluti lac profuſum ex vberibus ſaginat fœtus, ita etiam è gremio telluris fruges productæ mitia alimenta

E mor-

Digitized by Google

mortalibus præbent. Proinde non inconſultè inter alia fercula quæ in pompa Iſiaca à ſacris Ægyptiorum antiſtibus præferebantur vaſculum papillæ ſimile ab Apuleio recenſetur. Luna quippe partubus præeſſe creditur, quia illius ope, propter vim propriam humoris, fætus adiuuatur, & in vtero intumeſcit. Per innumeras demum mammas Naturæ adſcriptas infinitum non hominum ſolummodò, verum etiam animantium, nec non vegetabilium numerum, quæ inſimul alit, adumbrare haud dubiè voluerunt. Cum videlicet penè totum Deæ corpus varijs animalium figuris refertum, & diuerſis fructuum generibus inſignitum repræſentetur. Sed & Plutarchum audiamus referentem quòd Lunare lumen generandi, atquè humectandi vim habeat; ac tam animalium fætibus, quam plantarum pullulationibus conducat. Vnde Apuleio ſæpius laudato Luna, ſiue Ceres omniparens, quaſi omnia pariens & gignens dicitur. Nec verò ab hac ſemita diſcedit Mantuanus poëta dum dixit.

Nec non & Tityon terræ omniparentis alumnum
Cernere erat.

Enimuerò cùm omnia ab ea alantur, perinde atquè à nutrice & matre, ſignanter maternum nomen illi inditum eſt. Quo etiam epitheto Luna ab Orpheo cohoneſtatur, apud quem modò φερέκαρπος, modò τελέσφορος indigetatur. Audi, ſi graue non eſt, inſignem Lucretij lib. 2. ad hanc rem locum.

Deniquè cæleſti ſumus omnes ſemine oriundi:
Omnibus ille idem pater eſt, vnde alma liquentis
Humorum guttas mater cùm terra recepit,
Fœta parit nitidas fruges, arbuſtaquè læta,
Et genus humanum: parit omnia ſecla ferarum
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora paſcunt,

Et

Digitized by Google

Et dulcem ducunt vitam, prolemquè propagant:
Quapropter meritò maternum nomen adepta eſt.
Luculentèr hoc identidem præfatus poëta & Philoſophus oſtendit alibi, ad quem lectorem remitto. Firmicus Maternus Mathem lib. 3. omnem ſubſtantiam humani corporis ad poteſtatem lunaris luminis pertinere auctor eſt. Idemquè lib.4. Lunam humanorum corporum matrem ſcientèr appellat. Luna etiam, eodem referente, terræ imperium ex vicinitate ſortita, omnium animantium corpora & concepta procreat, & generata diſſoluit. Diuus autem Auguſtinus de Ciuit.Dei lib.7. Tellurem dici matrem aſſerit, quia plurima pariat; magnam, quia cibum cunctis ſubminiſtret. Quæ omnia ambarum manuum porrectione iterum indicantur. liberalitas enim paſſis manibus olim figurabatur, vt ſcribit Diodorus Siculus lib.4. Et has quidem ambas nobis porrigit, vt nos continuis beneficijs impleat, & iuuet in aduerſis. Verum his obiter allatis ad alia emblemata, quibus reliquum Dianæ corpus ſtipatur, deflectere libet. Statuæ vmbilicum tres cerui occupant, de quibus cum abunde ſupra dictum, Sphinges explicandas ſuſcipiemus.

SPHINGES.

VTrumquè Deæ latus duæ Sphinges muniunt, quæ ab Auſoniana deſcriptione non diſcrepant. iuuat autem ipſummet vatem audire in ternario numero.
Terruit Aoniam volucris, leo, virgo triformis
Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Inter vetuſtiſſimos verò ſcriptores non defuerunt, qui caudam draconis illi adiunxerint: ſed in illa non morabor. conſule ſi lubet Herodotum, Ælianum, Plutar-

 chum,

chum, Solinum, Diodorum, Plinium, Clementem Alexandrinum, & Palæphatum, qui caninum etiam illi caput aſſignant. Potes præterea genuinam eius effigiem ex infinitis propemodum monumentis antiquis obſeruare. Hoc dicam, Sphingem Ægyptium fuiſſe inuentum: quam ex virgine, atquè leone compoſitam finxerunt. hac præſertim ratione ducti, quòd Quintili & Sextili menſibus, ſub quorum tutela Leo & Virgo ſunt, Nilus exuberet, vt Bellonius obſeruauit. Apud Ægyptios item conſtans fama eſt, Sphinges præ foribus ædium ſacrarum Iſidis & Oſiridis tanquam ſilentij, taciturnitatis, ac prudentiæ ſymbola fuiſſe collocatas, vt Syneſius orat. de prouid. memorat: quibus ſignis templa Deorum adeuntes vt tacitè vota facerent monebantur, nec arcana numinum diuulgarent, ſed myſteria ſub his latitare præſentirent. Hanc autem Ægyptiorum doctrinam ad Epheſios tranſijſſe ex germana Iſidis, & Cereris cognatione autumare licet. Nam ſicut Sphinx Mēphitica, ſacra ceremoniaſque ſecluſas eſſe, & ſilentio tegi opportere innuebat; ſic non abſimili ratione Cereris initia occultanda, obſignandaquè eſſe apud Epheſios figura Sphingis Dianæ ſimulacro inſculpta præmonebat. Quæ vt credibilia habeam impellunt me tacita illa & operta Cereris apud omnes ferme gentes initia, & ſacra: quæ nulla re magis quam ſilentio conſtare Iuſtinus memorat. Ad quæ alludens Apuleius ſcribit: *Cætera quæ ſilentio tegit Eleuſis Attica ſacrarium.* Porro myſteria Eleuſina dicebantur, quòd apud Eleuſinos primùm inuenta fuiſſent, in quibus ſilentij fides adhibenda erat. Μυστήρια etenim vt Suidas interpretatur ἀπὸ τοῦ μύειν τὸ στόμα dicebantur, ab ore videlicet claudendo. quod deceat eos, qui audiunt diuinas cæremonias os obturare, nec vlli mortalium enunciare, ne oculis profanorum

ob-

obuiæ polluantur. Initiationes etiam hæc Cereris myſteria dicebantur, vt Arnobius obſeruauit: quia ſemper profanos arcebant, vt arbitris carerent. omni exceptione maius erit hoc Horatij lib. 3. Car. ſuper hac re teſtimonium.

Vetabo qui Cereris ſacrum
Vulgarit arcanæ, ſub ijſdem
Sit trabibus, fragilemquè mecum
Soluat faſelum.

Ad cuius etiam mentem Tibullus canit.

Non ego tentaui nulli temeranda Deorum
Audax laudandæ ſacra docere Deæ.

Verum ſi in ſacris Cereris hæc religioſi arcani obſeruatio tenebatur, Cybeleia ſacra non minori cultu, aut ſilentio peragebantur. Quo ſpectant illa vatis,

hinc fida ſilentia ſacris.

Cum autem nocturno tempore altum ſit vbiquè ſilentium, hac de cauſa Cereri, ac Cybelæ noctu ſacra celebrabantur. Quamquam iuxta M. Varronis, & Diui Auguſtini ſententiam multa in Cerealibus myſterijs tradebantur ad fruges maximè pertinentia, quæ omnia peculiari taciturnitate obſignanda erant. Apuleius item Eleuſina myſteria, lætificas meſſium cæremonias appellat. Sphinges porro ex humano ferinoquè corpore conſtabant: facie plerumque muliebri, nonnumquam etiam virili; quę Androſphinges Herodoto dictæ. Quo ſymbolo non ineptè declaratur, Cereris beneficio ferinã illam & agreſtem mortalium priſci æui barberiem in humaniorem, & vrbaniorem vitam commutatam fuiſſe. Nam Ceres præterquàm quod frumentum inuenit, eius etiam ſubigendi rationem edocuit; & leges dedit, quibus iuſtitiam colere mortales didicerunt. his autem beneficijs nulla maiora reperiri poſſunt.

Vn-

Vnde non ſine cauſa ab Ouidio dictum eſt;

Prima dedit leges, Cereris ſunt omnia munus.

Sed & alia ratio de huiuſce animalis ſymbolo hic expreſſo ſubeſſe poterit, ſi diligentius priſcorum monumenta perpendantur. Ænigmata quippè & res abſtruſas Sphinge deſignari nemo neſcit. Naturę autem arcana in tenebris iacere; obliquas aſperaſquè ſemitas eſſe, quæ mortales ad rerum naturalium intelligentiam introducunt, quis ignorat? Certè non oportet nos craſſa pinguiquè Minerua abditas rerum cauſas naturæquè myſteria inquirere. ſed temporis diuturnitate ſubtilioriquè indagine opus eſt, vt quantalamcumque cognitionem referamus. Iam Sphingis ſymbola, gryphes excipiant.

GRYPHES, DRACONES, ALIÆQVE Feræ.

GRyphem fictitium animal eſſe notum eſt, ideoquè in eius deſcriptione variant auctores. pleriquè ex Aquila & Leone compoſitum volunt: Ariſtæus Procõneſius apud Pauſaniam incuruum illi roſtrum aquilarum more, auritumquè caput adſcribit. Quin & Gryphem Ægyptium fuiſſe commentum vetuſtiſſima illa ænea Bembi tabula docet. In ea nempe gryphes multis varijſquè formis cælati apparent, quod indicium eſt, hoc animalis genus Iſidi gratum acceptumquè fuiſſe. Quare non mirum ſi Dianæ Epheſiæ attributi etiam fuerint. Quamuis non deſunt qui inter peculiaria Solis ſymbola reponant: ob igneam præcipuè vim, qua præditum eſſe memorant: vt non inconcinne etiam Lunæ, quæ Solis ſoror & coniux perhibetur, tribuantur,

tur, ſcilicet ob frequentem eius cum Sole coniunctionem, & a quo ignea fit. Iterum ſi ex Aquila & Leone gryphes compoſiti, Aquila recte ad Solem, Leonis verò pars poſterior (quod & Macrobius annotauit) quia imbecillior, ad Lunare ſidus referri poterit. Sic igitur ſub hoc figmento vtriuſquè ſideris ſocias vires, & effectus in omnibus rebus procreandis fouendiſquè Epheſios prænotaſſe autumarim. Adhæc gryphes ob eximiam pernicitatem Lunæ competere videntur: quod & de velociſſimis alijs feris paulo ante referebamus. Poſt gryphes myſtica ſunt aliarum ferarum ſymbola: quæ pantheras, vel leopardos, aut tigres referre videntur; ſed ob ſimilitudinem quarumnam potiſſimùm ſint, arduum eſt dignoſcere. ideò his non immorabor, ſed ad notiora pedem referam; præſertim cum in his nihil aliud quam velocem lunæ curſum deſignari putem.

DRACONES.

SAcrorum Epheſiorum præſides multa (vt præfati ſumus) ab Ægyptijs mutuati, non myſtico tantummodo Sphingis ſymbolo, verùm etiam alijs primarium ciuitatis numen cohoneſtare volentes, geminos Dracones antiquiſſimo eius ſimulacro adiunxerunt. Nequè hoc ſine recondito aliquo ſenſu factitatum crediderim: cùm inter cætera animantium genera, quæ ſummo in honore apud Ægyptios olim fuerunt, Dracones ſiuè Serpentes enumerentur; quorum effigies in Iſiaca Bembi tabula non ſemel appictæ conſpiciuntur. Ac ne priſcorum vatum ſubſidio carere videamur, Ouidium dabimus, qui ſerpentem in pompa Iſidis deſcribit:

Plenaquè ſomniferis ſerpens peregrina venenis.

Iuue-

Iuuenalis Sat. 6. etiam ſerpentem ſimulacro Iſidis comitem inducit hoc verſu:

Et mouiſſe caput viſa eſt argentea ſerpens.

Tanta autem fuit apud priſcos veneratione ſerpens, vt inter pręcipua gentium myſteria decantaretur. Idipſum luculentèr Clemens Alexandrinus, Iulius Firmicus, & Iuſtinus Mart. oſtendunt. Nec defuere, qui ſerpentibus diuinitatem ineſſe dixerint. in quorum numero Taautes apud Euſebium, idquè ex Phœnicum Theologia. Quare cum ad Græcos eadem religio, vel potius ſuperſtitio translata fuerit, Ceres potiſſimùm ſerpentes elegit. Omnino Apuleiana Ceres draconum in pinnato curru conſpicua incedere fingitur. Orpheus verò in hymnis Cererem in curru, Draconeſquè eam trahentes deſcribit: quod ſplendidè Ouidius Faſt. lib.4. expreſſit, dum Cereris ex Sicilia profectionem deſcribit.

Quo ſimul ac venit, frænatos curribus angues
Iunxit, & æquoreas ſicca pererrat aquas.

Tale quoquè eſt illud prælaudati vatis, dum Deam Celei Menolinæ hoſpitium deferentem recenſet:

Dixit, & ingrediens nubem trahit, inquè dracones
Tranſit, & aliſero tollitur axe Ceres.

Non pauca marmorea monumenta eodem planè ſchemate, quo hic depingitur, Cererem effictam referunt: cauſam verò huiuſce figmenti inquirere conducit. Draconis ſymbolo terram ſignificari credidere multi, quòd eam toto corpore penè perrepens verrere videatur. Sed quoniam non Cereris modò numen, verùm etiam Dianæ, ſub hac ſtatua agnoſcebatur, Diana ipſamet adeunda erit, vt rationes, ob quas ſerpentes ſeu dracones in complexum receperit inueniamus. Pauſanias in Arcad. ſcripſit, inter alia ſigna, quæ in Dominæ ſiuè Heræ fano reponebantur, Dianæ vnum repoſitum fuiſſe,

cer-

Digitized by Google

ceruina pelle velatæ, pendente ex humeris pharetra, altera manu lampadem, Dracones duos altera geſtante Naturæ numen prudentiſſimum fuiſſe ex veterum elogijs ſuperius oſtendimus. Prudentiæ enim ſymbolum Serpens: quem & inſuper ſapientiæ indicem vetuſtas eſſe voluit. Hunc præterea in delicijs fuiſſe ferunt propter peculiarem illam excubandi vigilandiquè vim, qua præditus eſt, & ob acutiſſimam oculorum aciem, quæ omnia Lunę indefeſſæ competunt: ſiquidem ſuo ſplendore noctu cuncta colluſtrat. Per eius inſuper eximiam celeritatem, flexuoſos meatus, lapſuſquè erraticos, Lunæ iter ſinuoſum deſignari poteſt. Dracones demùm cornibus è fronte prominentibus inſigniti; & hanc fortaſſis ob cauſam ſub Dianæ tutela admiſſi fuerunt. quia omne cornigerorum genus Luna, vti iam dictum eſt ſibi vendicat.

B O V E S.

PEculiari quadam religione Boues Cereri, Lunæ, nec non & Iſidi conſecrauit antiquitas. Cereri quidem ob agriculturam, quia ſemina vix abſquè aratione proueniunt. Et hoc vnico ſymbolo telluris fœcunditas demonſtratur: huiuſquè ſub effigie à nonnullis gentibus, & præſertim à Phrygibus cultam fuiſſe ex priſcis monumentis deprehendimus. Ægyptij quoquè hieroglyphicis literis, cùm terram ſignificare volunt, ponunt bouis figuram. Dianam quinetiam in inſula quadam ſinus Perſici tauri ſub imagine ſummo in honore habitam fuiſſe Dionyſius Alexandrinus memorat. Apud priſcos verò tanta fuit huiuſce animalis veneratio, ob ſummam illius in ruſticis laboribus ſuſtinendis patientiam ac tolerantiam, vt tam capitale eſſet bouem aratorem necaſſe,

Digitized by Google

quam ciuem: cuius rei exemplum habeatur apud Plinium. Huius etiam encomium Varro lib. II. de re ruſt. decantauit his verbis: *bos ſocius hominum in ruſtico labore, & Cereris eſt miniſter.* non abſimilia ab Æliano var. hiſtor. lib. v. referuntur, cuius hæc ſunt: *bouem aratorem, qui iugum trahit, vel in aratro, vel in plauſtro ne mactes: quia ille etiam agricola eſt, & humano generi laborum ſocius.* Pythagoras apud Ouidium manſuetam, cicuramquè huius animalis naturam explicans in hæc verba prorupit:

Quid meruere boues, animal ſine fraude doloquè
Innocuum, ſimplex, natum tolerare labores.

Hanc igitur ob cauſam in ſacris Cereris interdictum erat ne bos adhiberetur, propter varia commoda quæ mortalibus afferre ſolet. iterum Ouidius in Faſtis.

A boue ſuccincti cultros remouete miniſtri,
Bos aret, ignauam ſacrificate ſuem.
Apta iugo ceruix non eſt ferienda ſecuri,
Viuat, & in dura ſæpè laboret humo.

Cur verò hoc animal Lunæ ſit adſcriptum, ante alios nobis rationem ſuggerit Luctatius Grammaticus his verbis. *Luna verò quod propius Tauro adhæreat, vacca idest boue figurabatur,* eius autem exaltationem eſſe in Tauro Iulius Firmicus, & Porphyrius teſtantur. Lunæ currui boues Auſonius ad Paulinum adſignat,

Iam ſuccedentes quatiebat Luna iuuencos.

Et Claudianus.

Quo Phaeton irrorat equos, quo Luna iuuencos.

In nummis antiquis Sept Seueri, Antonini Caracallæ eius filij, necnon & Iuliæ Piæ Luna ſtat in biga, quam gemini boues trahunt. Bouis item cornua Lunæ præſertim fuiſſe gratiſſima teſtatur Orpheus hymno Dianæ. Quin & ab illorum figura peculiare nomen ſortita eſt. Ταυρωπὸς enim & Ταυρωπίδας dicebatur, vel à boum cornibus,

Digitized by Google

nibus, vel ab aſpectu quo apparet, cùm corniculata eſt: aut certe quia id animal terræ culturæ deputatum eſt. Boues item apud Ægyptios Iſidi in delicijs pręcipuè fuerunt, vti monuit Herodotus; referens illis morem fuiſſe boues mares Oſiridi, fæminas verò Iſidi dedicare: cuius auctoritati Diodorus Siculus aſtipulatur. Inter alia autem antiquitatis analecta, quæ in Muſæo meo aſſeruantur, Iſis ex nigro lapide effigiata viſitur, ſupra cuius caput bouina cornua aſſurgunt, quibus ſumma rerum abundantia, & fertilitas deſignatur. nam ſecundum Salomonis XIV. Prouerb. ſententiam, *Vbi plurimæ ſegetes ibi manifeſta eſt fortitudo bouis*. In apparatu ſacrificali, ſeu pompa Iſiaca, bos inter alia fercula à Protomyſtis præferebatur, vt in marmore perueteri obſeruaui. Dianæ porro apud Romanos, non ſecus quam Iſidi apud Ægyptios, boum cornua ſacrata deprehendimus. Hi etenim in veſtibulo templi Dianæ montis Auentini ex vetuſtiſſimo ritu boum cornua affigebant. Quid ſi omnes haſce Deas boue gaudere diximus? numquid etiam in ipſius Naturæ parentis delicijs eſſe poterunt? Certe quidem. nam ad illam omnium ciborum, & alimentorum, quibus mortales ſuſtentantur, officium pertinere antiqui putarunt. Boui quippè nomen à nutriendo factum volunt. Βῶ enim nutrio ſonat: ſi quidem labore ſuo in terra exercenda nos continuo nutrit. Vetus autem Gloſſa ſuper Exod. cap. 22. beneficia quæ à bouè percipimus enumerans. *Bos* (inquit) *inprimis immolatur, arat, paſcit carnibus, lac dat, & corium diuerſis vſibus miniſtrat.* Ad hæc multiplicia commoda Heſiodus reſpiciens bouem inter familiæ partes repoſuit. is enim libro, qui inſcribitur opera & dies, domum ex viro, muliere, & boue aratore conſtare indicauit. Quam verò appoſitè Epheſii boues laborioſiſſimos vtiliſſimis

Apibus aſſociarint in hoc marmoreo Naturæ ſimulacro mox ex ſequentibus innoteſcet.

APES.

Solæ ex volatilium, & inſectorum genere Apes Dianæ conſecrari, ipſiuſquè corpus ſymbolico argumento cohoneſtare meruerunt. Et hæ quidem ternæ vtrimquè effictæ, ac roſis immixtæ latera Deæ muniunt. Nec immerito ſane: cùm iuxta præceptum Plinij roſæ iuxta aluearia ſint collocandæ. Cur vero Dianæ, Cereri, Terræ, & rerum parenti Naturæ in delicijs fuere? An cùm virginitatis cultrix ſit Diana Apes ei adſcriptæ ob incorruptam virginitatem? caſtas profecto Apes Pet.Damianus epiſt.15. lib.1. deſcribit, cum inquit: *Apes ſobolem ſucceſſuræ poſteritatis enutriunt vt virgines perſeuerent*. Quin & naturali quodam inſtinctu res Venereas adeò aduerſantur, vt eos qui recens operam Veneri dederunt acrius inuadant, quod Plutarchus in coniugalibus pręceptis annotauit. Conſona etiam ſunt illa, quæ de integritate earum virginali cecinit Virgilius Georg. lib.IV.

Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem.
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fætus nixibus edunt.

Quod ipſum luculentèr Quintilianus in declamatione quæ *Apes pauperis* inſcribitur, oſtendit his verbis: *non illas libido progenerat, domitrixquè omnium animalium Venus.* Eucherius autem Apem virginitatis ſymbolum eſſe tradit. Vide ſi lubet Albertum Magnum lib. 17. de An. tract. 2. cap. 2. & miram Apum caſtitatem agnoſces. Quare cùm Diana ſummoperè virginum moribus, ac conſortio delectetur, non mirùm ſi puriſſimas Apicu-

las in complexum tanquam aptiſſimas comites receperit. An non Dianæ exemplo Apes in montibus degunt, & locis ab hominum conſuetudine remotis gaudent? Aliam cauſam habe: Apes rorem ex floribus legunt, fauos inde conficiunt; non inepte igitur Dianæ ſeu Lunæ alumnæ dicuntur. cum Alcman poëta Lyricus, vel ipſo Macrobio Satur. lib. 7. teſte, rorem aëris ac Lunæ filium eſſe dixerit: & peculiari encomio Luna roſcida nominetur. Aliud occurrit quod hic attexam; Apes propter eximiam velocitatem Lunæ tribui. ſcitè enim ab Ouidio agiles nuncupantur. Verùm libetne vt quid iam Apis cum Cerere peculiare habeat diſquiramus? Porphyrius in antro Nympharum Apes Cereris miniſtras ſtatuit. numquid ob puritatem? hoc equidem ſentire Pindarus in Pyth. videtur: cuius interpres ad hæc verba,

Οἱ δὲ ἐν τούτῳ λόγῳ χρησμὸς ὀρθῶσε μελίσσας.

Propriè quidem, ait, *Apes Cereris miniſtras appellauit; propter earum puritatem: impropriè verò omnes alias animantes*. Idem Pindarus alibi Cererem in ſolemnibus ſacris Apibus delectari ſcribit. quo factum crediderim, vt cùm Ceres maximè à ſanguine abhorreat, mella inter alia libamina ſibi aſciuerit. Pauſanias in Eliac. autor eſt, Eleos cùm in Prytaneo monte Cereri ſacra facerent, thure & melle ſubactum triticum adoleuiſſe. Idemquè in Arcadicis refert, Cereri Phigalienſi fauos fuiſſe oblatos. Et hoc inſtituti genus ad Romanos vſquè tranſijt. nam quotieſcumquè Ambaruale ſacrum pro maturis frugibus fiebat, faui cum libamentis offerebantur. Adeò ad impetrandas fruges Apes valere credebant. Quo mire facit quod de Trophonij Oraculi origine Pauſanias in Bæotic. prodidit, cuius verba adſcribere non pigebit, *Cum vnum*, inquit, *& alterum annum nullis terra imbribus*

irri-

irrigaretur, & ſingulis ciuitatibus Delphos miſsi ſunt qui opem implorarent. His ſiccitatis remedium expoſcentibus Pythius Apollo imperauit, vt Lebadeam venientes à Trophonio mali auxilium quærerent. Lebadeam itaquè profecti, cum Oraculum reperire non poſſent, Saon quidam Acræphnienſis, collegarum natu maximus, cum Apum examen conſpexiſſet, quocumquè illæ diuertiſſent ſequi ſtatuit. Vbi igitur eas ad ſpecum quandam aduolantes vidit, & ipſe ſubiens oraculum quod quærebant illud eſſe intellexit. Quo inuento, quæ iamdudum inculta, & ſquallens terra iacuerat, imbribus tandem ſaturata breui florida, ac frugifera fuit. Quonam tandem iure Apes Cybelem attingant videamus. Papauer, vt Euſebius monet, Ciuitatis eſt ſymbolum, ob multitudinem ſcilicet granorũ, quæ in eo, tanquã in ciuitate ciues ſtipantur. pari ratione Apum alueare ciuitatis ſeu reipublicæ congruum poteſt argumentum conſtitui. Apum quippe labor, & vita indefeſſa, nihil aliud eſt quàm exemplar reipub. optimis legibus, & ciuili diſciplina inſtitutæ. Quin vt hominum frequentia conſeruantur vrbes, ſic in aluearibus Apes. adeò nempè frequentiæ, & ſocietatis amatrix eſt Apis, (quod Mauſonius annotauit) vt ſi ſola relinquatur, deſiderio tabeſcat, & moriatur. quod etiam innuit Cicero Offiç.lib.1. *Apum examina non fingendorum cauſa congregantur, ſed cùm congregabilia natura ſint, fingunt fauos.* Igitur ſicut inter ciues officia reipublicæ diuiduntur, ſic etiam Apes inter ſe labores, & opera in mellificando partiuntur: nulliquè licet otiari, ſed ignauos abs ſe propellunt. tangit hanc eorum naturam Virgilius:

Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.

Non immerito igitur ſub Cybeles famulatu Apes ſtatuendæ, ſub cuius tutela vrbes. Addatur & iſtud, Cybelæ & Cereri æquè communia fuiſſe cymbala. at quis ne-

neſcit Apes diſſipatas, & diſplicatas, vt loquitur Varro de re ruſt. lib. III. cymbalis & plauſibus in vnum locum reduci? hæc ſciens Claudianus cecinit.

qualis Cybeleia quaſſans
Hyblæus procul æra ſenex, reuocare fugaces
Tinnitu conatur Apes.

Apibus igitur & Cybelæ æra communia. ſed & Lunæ quoquè: conſueuerant quippe veteres delinquente Luna æra pulſare. cuius moris meminit Manilius Aſtron. lib. I.

Vltima ad Heſperios infectis volueris alis
Seraquè in extremis quatiuntur gentibus æra.

Ceres non minus digno quàm proprio elogio Munifica dicebatur: ita etiam Apis munifica nuncupanda, gratis enim nobis mellificat, & ſine impendio labores ſuos mortalibus elargitur. Deniquè ipſius Telluris feracitas vbertaſquè non potuiſſet alio melius, quam Apis ſymbolo ſubintelligi. Verum offert ſe præcipua quædam mihi ratio, cur Epheſinæ Dianæ ſimulachro Apes inſculptæ fuerint, eamque inſinuat Philoſtratus his verbis; Τί οὖν αἱ Μοῦσαι δεῦρο; τί δὲ ἐπὶ ταῖς πηγαῖς τοῦ Μέλητος; Ἀθηναῖοι τὴν Ἰωνίαν ὅτε ἀπῴκιζον, Μοῦσαι ἡγοῦντο τοῦ ναυτικοῦ, ἐν εἴδει μελιττῶν. *Quidnam huc Muſæ? Quid ad Melitis fontes? Cum Athenienſes Ionicas colonias ducerent: Muſæ claſsis duces fuere, ſub Apum ſpecie.* Quod & ante Philoſtratum Himerius Sophiſta annotarat, vt à Leone Allatio linguæ Græcæ peritiſſimo accepi. Quo factum vt in huius beneficij recordationem Ionicarum Vrbium princeps Epheſus has etiam Apes, principis ſui numinis ſimulacro inſculpſerit. hæc de conuenientia ſymbolorum ſatis. nunc earundem opportunitates explicabimus.

APVM

APVM ET MELLIS COMMODA.

PLacetne vt Apis dotes & mellis commoda perſcrutemur? Naturam veluti matrem prouidam, & totius generis humani ſuſceptricem cum multis mammis ſupra produximus. Verùm cùm ipſius lactis vſus ad reliquam hominis vitam educandam ſufficere minimè poſſet, indulgenter varia fructuum genera ſubminiſtrauit, vt facilius mortales ſuſtentarentur. Ad hæc autem exoptatiſſima Naturæ dona ſagax Epheſiorum religio reſpiciens, non ſine mente cum infinitis illis papillis vberrimam fructuum copiam, quibus ſertum lemniſcatum refertum conſpicimus, velut ex eius ſinu productam mammis aſſociauit. Cùm autem ſinè lactis vſu, & frugibus hominis vitam poſſe ſuſtentari Epheſij cognouiſſent; beneficio videlicet ac edulio mellis, ideò Apes Naturæ ſimulacro, tanquam miniſtras hominibus neceſſarias adiunxerunt. Ipſemet Iupiter ante omnes, Antonino Liberali teſte, Apum beneficentiam ſenſit. illi quippe in antro Cretenſi vagienti Apes mella tanquam diuinum nectar pro alimento dederunt. Sed conuenientius ſit ex Lactantio lib. 1. cap. 2. dicere, Meliſſam regis Cretenſis filiam vna cum ſorore Amalthea Iouem puerum educaſſe: illam ſcilicet melle, hanc verò lacte caprino: poſt Iouem Beroe quoquè mellis alimonio nutrita, ſic refert Nonnus Dionyſ. At enim verò non vni Ioui, nec ſoli Beroæ mellis edulia communia: verùm etiam primitiuus mos erat, vt peculiariter hoc cibo pueri paſcerentur. Ideo Moſchius iubet, vt nutrix os infantis melle illinat. Apud Ouidium Faſt. lib. 4. etiam Triptolemo infanti lac, poma, & mella edenda dantur.

Mox

Mox epulas ponunt, liqueſacta coagula lacte,
Pomaquè & in ceris aurea mella ſuis.

Hieroni autem, cùm iuſſu patris expoſitus fuiſſet, quod ex ancilla natus crederetur, humanæ opis indigẽti Apes in os mella congeſſere: quo oſtento pater ab haruſpicibus admonitus filium recipiendum duxit, moribus, & diſciplinis illis erudiendum curauit, quibus poſtmodum ad præſignatam regni maieſtatem facile peruenit. Quare Apis eodem nutricis epitheto decorari poteſt, quo Diana ab Orpheo cohoneſtatur; vtraque enim παιδοτρόφος, hoc eſt, puerorum nutrix eſt, quo etiam nomine Diana apud Diodorum vocatur. quòd ſcilicet ad eam infantiam, & ciborum officium pertinere veteres exiſtimarent. Attexatur & illud quoquè, Pindarum, cùm è paterna domo pulſus & expoſitus fuiſſet, ab Apibus educatum, teſte Ælian. de var. hiſt. Et eius filias paterno præſidio & opibus carentes è benigna Veneris manu caſei, & mellis edulia ſuſcepiſſe.

Verumenimuerò hoc pretioſi nectaris alimentum non infantibus primulę ętatis tantummodo exhibitum, quinimo grandæuis, & longæuis etiam hominibus pergratum ſalutarequè fuiſſe priſcorum paginæ nobis ſuggerunt. Huiuſce cœleſtis liquoris meminit & ipſe Homerus, apud quem Machaoni, Neſtoriquè annoſo, mel & cepa tanquam lautiſſimæ dapes vſui fuerunt; in quorum ſchola Neſtoris vxor enutrita, Patroclo cepam cum melle recenti aurea in lance appoſuit. Hic etiam audire iuuat Poſſidonium referentem, Myſios religioni indulgentes ab animantibus abſtinuiſſe, & eam ob cauſam pecus omne vitaſſe; melle verò tantum, & lacte vitam ſuſtentaſſe. Prædictis calculum ſuum adijcit Euſtathius in Iliad. x. & frequentiſſimum veteribus fuiſſe mellis vſum refert, Pythagoræque exemplum adducit,

 qui

Digitized by Google

qui ſolo melle, tanquam diùino pharmaco, contentus diu vixit. Similia prodidit Ariſtoxenus philoſophus & muſicus nobiliſſimus, qui Pythagoræ ſectatores vt plurimum melle vſos enarrat. Huc etiam traho illud Athenæi de Democrito, cui non modo mellis ſuffitus, verùm etiam ipſius vapor naribus admotus tàm ſalutare beneficium contulit, vt per multos annos ſanus, & incolumis permanſerit. vnde interrogatus quonam pacto diu quis ſanus eſſe poſſet, Si interna, inquit, melle rigaris, oleo autem extima. Zenoni verò philoſopho non cupediarum nobiles illi artifices edulia parabant, ſed modico pane, & melle menſam onerare ſtudebant, vt in eius vita Laërtius retulit. Sic etiam educati fuere Antiochus medicus, & Romulus Pollio, qui ſcientiam Apicianæ popinę explodentes, melleis alimentis abſquè alijs ferculis in vltimã vſquè ſenectam vitam protraxerunt. Cæterum valeat apud nos Diophantis autoritas, qui de re ruſtica librum conſcripſit, aſſerentis in longa æui ſpatia vitam eos producere, qui continuo mellis eſu vterentur. Hanc verò vnicam ob cauſam Cyrnios longæuos dici volunt, vt ex Athenæo obſeruare licet, quod aſſidua mellis eſitatione delectati fuerint. Poteſt ex præfatis hoc pretioſo nectare hominis vita abſquè vllo alio cibo ſuſtentari. Audi præterea ſi graue non eſt ipſummet Hippocratem medicinæ parentem, de melle diſſerentem. *Vinum & mel optima iudicata ſunt hominibus, ſi iuxta naturam & ſanis, & debilibus cum temporis oportunitate, ac mediocritate exhibeantur:* tum alibi, *mel cum alijs quidem comeſtum, & nutrit, & bonum colorem exhibet*. Eadem Celſi mens fuit, atquè adeò non paruum nutrimentum humanis corporibus à melle conferri ſcripſit; quæ ne temerè, & ſine ratione dicta videantur, age ſis mellis proprietates expandamus.

MEL-

MELLIS VIRES ET PROPRIETATES.

PRincipio quidem mellita medicamenta, diuiniquè huius nectaris potiones quantùm in medicina valeant ipſimet medicinæ parentes Hippocrates & Galenus abundè prodidere. Quæ Plinium etiam non latuere. tradidit quippe mel conſeruandi facultate pollere, vlcera vetuſta expurgare: quod & Porphyrius ſignificauit. Apuleius autem Platonicus in libello, quem de viribus herbarum contexuit, mirificas mellis virtutes in varijs ægritudinibus, morborumquè curationibus refert, obſeruatquè liquorem illum cum herbarum ſuccis & mandragora mixtum ſaluberrimum eſſe. Porro inter præcipua remedia, quæ ebrijs medici olim adhibere ſolebant, panem melle oblitum Macrobius Satur. lib. 1. cap. 7. recenſuit. Mel quoquè deſiccandi vim habet, firmatquè vulnera vt idem autor Sat. lib. 7. cap. 12. obſeruauit, his verbis: *Nam quæ vdanda ſunt corporis, vino fouentur, quæ ſiccanda ſunt, melle deterguntur.* Cum potiones amaræ præbendæ olim erant, poculi ora melle illinebantur. poſſem infinita alia recenſere, ſed longioris id operæ, & aberramenti prolixioris foret. Addam tantummodo corpora humana, non ſolum dum viua ſunt Apum muneribus recreari, & iuuari; ſed poſtquam etiam anima deſtituta ſunt, beneficio mellis ſeruari. Conſtat etenim defunctos in melle ſitos, à fœtore & putredine defendi. Valet inprimis apud nos Xenophontis Ἑλληνικῶν lib. 5. autoritas, aſſerentis Ageſipolin Lacedemonium graui morbo affectum, eoquè die ſeptimo conſumptum, in melle poſitum, & Lacedæmonem reuectum, regiaquè ſepultura fuiſſe donatum. Statius in Siluis ſcribit Alexandri Magni cadauer melle litum,

 pu-

putredini non fuiſſe obnoxium. Plinius etiam refert Hippocentaurum Claudio Cæſari ex Ægypto allatum in melle conditum fuiſſe, ex more rituquè illius gentis, qui mos Babylonijs, etiam & Aſſyrijs familiaris fuit. Quam conſuetudinem non parum iuuant illa Varronis περὶ ταφῆς apud Nonium in nomine, Vulgus: *Quare*, inquit ille, *Heraclides Ponticus plus ſapit, qui præcepit vt comburerent, quàm Democritus, qui vt in melle ſeruarent: quem ſi vulgus ſecutus eſſet, peream ſi centum denarijs calicem mulſi emere poſsimus.*

Verum ne inſipida quæ protulimus eſſe videantur, paucula tanquam bellaria apponam, quæ ad victus lautitiam, epularumquè magnificentiam ſpectant. Frequentiſſimum apud veteres fuiſſe mellis vſum in obſonijs, & condimentis vulgatæ autorum paginæ abundè teſtantur. Apicius inſignis ille Opſophagus ante omnes idipſum non paucis in locis ſignificauit, quem vide, ſi animus eſt tibi iſta pernoſcere. Ad parandas certè in lautioribus conuiuijs delitias, bellaria mellita excogitata, ac in ſecundis menſis appoſita. Sic Varro apud Aul. Gellium lib. XIII. cap. XI. bellaria ſecundæ menſæ mellita eſſe debere præcipit. Quo trahi poſſunt illa dulciarij piſtoris apud Martialem verba.

Mille tibi dulces operum manus iſta figuras
Extruit, huic vni parca laborat Apis

Placentæ etiam mellitæ auidè inter conuiuas expetitæ. vnde Horatius epiſt. 1.

Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.

Placentæ vt plurimum ex farina hordacea, caſeo, & melle ſimul commixtis parabantur. Edulia autem illa, quæ in melle cocta ſunt, maximè concoctionem in ventriculo iuuare docet Plinius lib. XX. cap. IX. Idemq; alibi refert ſemen tritum candidi papaueris cum melle

in ſecundis menſis apponi ſolitum. plura prætermitto, quam deſcribo. Ad vinum melle temperatum venio, quod vini genus in lautioribus conuiuijs olim expetitum. vnde eſt illud notum Martialis in Xenijs.

Attica nectareum turbatis mella falernum,
Miſceri docet hoc à Ganymede merum.

Primus omnium mortalium Ariſtæus mella vino miſcuit: miſcendi autem rationem Plinius lib. XIV. cap. 90. de re ruſt. & Columella edocent. Sed quoniam hæc potius gulæ irritamenta, quàm res humano generi neceſſarias reſpicere videntur, ad alia luculenta Apum munera, quæ in vitæ humanæ ſubſidium munificè conceſſa ſunt, pedem referre lubet.

Ceræ non infrequentiores quam mellis vſus. hac Deorum, heroumquè imagines formabantur: exornabantur atria: hinc maiorum vultus ducti: accenſi Deorum funales: Pictorum tabulæ inceratæ: hinc obſerata vulnera. vnde Valerij Flacci verſus.

Vel pice, vel molli concludere vulnera cera:

Pugillares ſeu tabellæ ceratæ, in quibus ſtilo æneo, aut ferreo literas exarabant. Plautus Aſinaria.

Nec vlla ſit cera, vbi facere poſſit literas.

Præter allata Apum munera Propolis poteſt adiungi, ſed ne longior ſim, ad Plinium lib. XI. cap. 7. te remitto: qui recte dixit Apes hominis cauſa genitas eſſe; nam quicquid laborioſiſſima Apum familia operatur, in cōmunem hominum vtilitatem cedit. Ex dictis liquere ſatis puto, cur Dianæ ſeu Naturæ ſacræ Apes. Iſtud tantum corollarij loco attexam, in ſanctiore Eminentiſſimi Cardinalis Franciſci Barberini Ceimeliarchio gemmam videri, in qua tres Apes cum aratro expreſſæ, quarum duæ iunctis ſub iugum ceruicibus terram proſcindunt: altera verò coloni vice fungens ſtimulo comites excitat.

tat. Quo hieroglyphico tanquam mutà quadam poëſi animos ſegnes non ſolum ad labores incitare, verum etiam tacitis religionis Eleuſinæ præceptis inſtituere priſci ſine dubio voluerunt.

ROSÆ.

ROſæ binæ hinc atquè hinc diſpoſitæ, ſolertis ingenij arbitrio Apibus intermixtæ fuerunt, vt omnium florum fructuumquè primitias deſignarent. flores certe fructus promittunt. roſæ præſertim, quas poëtæ indiſcriminatim pro quibuslibet fere floribus ponunt. Horum veſtigijs Dianæ opifex inhærens roſam illi tribuit, credo ad terræ fertilitatem deſignandam. Ac licet roſas tanquam ſibi proprias Venus vendicet, non obſtat tamen quin & has Cereri adiudicemus. Percelebris enim eſt illa veſtis Cereris apud Apuleium ex varijs florum generibus contexta. Roſacea item illa corona, de quà plenius ſupra diſſeruimus. Quidſi & hic roſarum ornatus memoriam raptus Proſerpinæ inculcet? ferunt quippe eam Siculis in campis roſas legentem à Plutone raptam. Vt vt ſit, Diana roſis ornata certè inducitur, nempe quod earum calices nocturno tempore vt plurimum explicari ſoleant. In pompà vero Magnæ matris, roſæ ante Deæ ſimulacrum ſpargebantur, vt à Lucretio libro II. traditum obſeruauimus.

Aere atquè argento ſternunt iter omne viarum,
Largiſera ſtipe ditantes, pinguntque roſarum
Floribus, vmbrantes matrem, comitumque cateruas.

Pertinent igitur ad Cybelem & Lunam roſæ: nec immeritò, cum florum Reginæ ſint, omnem vegetantem na-

naturam quæ ſuccum & alimentum è terra ducit, adumbrare credantur.

FASCIÆ:

INferiora ſtatuæ tribus reuincta ſunt faſcijs, non dubiè quin ex Ægyptiorum diſciplina, prout ex priſcis illorum monumentis ac etiam ex hieroglyphica Bembi tabula liquet; qui Iſidem verſicoloribus vittis toto corpore vinctam adumbrabant. his autem vittis Lunæ in elementorum coagmentatione varias operationes, & effectus myſticè deſignabant: vel certè, quæ Heliodori ſententia eſt, varias Lunæ facies, & aſpectus indicabant. Poſſis & circulos illos ſeu coronas, quibus Luna ſæpe cingitur, in faſcijs intelligere. Aut forte per has innuere voluerunt, res quaſquè è terra natas curſu temporis rurſum in terram redire. Luna verò vt ſupra annotauimus, vitæ mortiſquè dominium habere credebatur. Quod ſi velis has tænias ad Cererem referre non pugnabo, cum hæc omniparens, & commune rerum omnium ſit ſepulchrum. Ideoquè corpus eius faſcijs obligatum fingi potuit, vt innueretur ſemina medio anni ſpatio ſub terra veluti in vtero Cereris occuli, indequè per occultam vim reddi cum fœnore.

Soli pedes luſtrandi ſuperſunt. Sunt autem ex marmore nigro inſe contracti, & eo modo compoſiti, quo omnium ferme Deorum ſimulacra Ægyptios formaſſe refert Herodotus. Ocreati non ſunt vt in alijs Dianæ ſtatuis, ſed nudi, impedimentiſquè ſoluti, vt præcipuè tanti numinis propenſa voluntas, materniquè affectus erga mortales dignoſcerentur.

Hæc fere dicenda habui de his ſymbolis, & hieroglyphicis: nec diutiùs in ijs immorabor. cùm liquido

iam

Digitized by Google

iam conſtare credam hæc omnia ab Epheſiorum hierophantis præſertim electa fuiſſe, vt latentes rerum naturalium cauſas, ſub his quaſi ſub arcanis inuolucris obtegerent, honeſtoquè philoſophiæ obtentu velarent: quo facilius cæcutientibus imperiti vulgi oculis imponerent. Siue vt per hanc figurarum ſymbolorumquè varietatem, Dianam ſuam auguſtiorem redderent; ſub cuius effigie Naturæ rerum omnium procreatricis numen, vt in limine operis ex Diuo Hieronymo attigimus, contineri volebant. Porro Naturam ipſam non modo Epheſij, verùm etiam pleræquè aliæ gentes tanquam Deam diuinis honoribus affecerunt. Et Macrobius refert Iſim ſupremum Ægyptiorum numen, nihil aliud eſſe quam terram, naturamue rerum. Epicurus verò mundi huius gubernatorem ſolam naturam ſtatuebat. vt ex Minucio Felice in Oct. colligere eſt. *etiam* (inquit) *Epicurus ille, qui Deos otioſos fingit, Naturam tamen ſuperponit*. Eadem quoq; mens fuit Senecæ lib. 4. de beneſ. qui Naturæ diuinitatem tribuit his verbis. *Natura hoc mihi præſtat; non intelligis te, cùm hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud eſt Natura, quam Deus, & diuina ratio toti mundo, & partibus eius inſerta?* Huc trahi poſſet Lactantij auctoritas, Naturam pro Deo primitus habitam declarantis. conſule eum ſi lubet, aut ſi plura Naturæ encomia deſideras, hymnos qui ſub Orphei nomine circumferuntur adi. Cæterum tanta fuit Dianæ Epheſiæ gloria, tanta religio, vt non à finitimis tantummodò, verum etiam à remotiſſimis populis eius effigies peculiari ſtudio coleretur. ita refert Strabo, qui & in extremitate Ferrarij Hiſpaniæ promontorii fanum Dianę Epheſiæ fuiſſe prodidit. Pauſanias autem multis in locis cultam eam fuiſſe obſeruauit. ſcribit enim de Corintho: *In foro vbi plurima ſunt templa, Diana eſt Epheſia cognomento.*

Lo-

Eodem quoquè teſte in porticu Megalopolitana ſignũ Dianæ Epheſiæ poſitum fuit. In Arcadicis Templum Dianæ Epheſiæ apud Eleam Arcadiæ oppidum extarè retulit. Maſſiliæ quoq; Iuſtinus hanc Deam adoratam fuiſſe memoriæ prodidit. Demum non paucæ eius marmoreæ ſtatuæ quæ hodie Romæ viſuntur ſatis ſuperquè indicant, hanc peculiari cultu Romanos fuiſſe proſequutos. Verum abſolutis tandem celeberrimi huiuſce ſimulacri ſymbolis & partibus, operæ pretium facturum me puto ſi pauca de templo, vbi ſignum illud aſſeruabatur, retulero.

TEMPLVM DIANÆ EPHESIÆ.

EPheſus, vt vult Stephanus, Ioniæ eſt vrbs clariſſima; Lydiæ, vt Herodotus. Aſiæ certe lumen Plinio dicta eſt. In ea Dianæ templum nobiliſſimum, quod cœteris pulchritudine, & varietate marmorum, columnarum numero, ac ipſius etiam ſtructuræ concinnitate, nec non & copioſa ſupellectile prælatum fuit, atquè inter orbis miracula annumeratum. Placet igitur eius quantulamcumquè adumbrationem ex Plinio lib. 36. cap. 19. exhibere. *Magnificentiæ* (inquit) *vera admiratio extat templum Dianæ Epheſiæ ducentis, vel vt alij volunt, quadringentis viginti annis factum à tota Aſia. in ſolo id paluſtri fecere, ne terræ motus ſentiret, aut hiatus timeret. Rurſum ne in lubrico atquè inſtabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea ſubſtrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerſo templo eſt longitudo quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo, ducentorum viginti. Columnæ centum viginti ſeptem à ſingulis Regibus factæ; ſexaginta pedum altitudine, ex ijs triginta ſex cælatæ.* Quales fuerint trabes ex Vitruuio ſupra in-

 dica-

dicauimus. Valuæ autem ex cupreſſo compactæ, quæ & ad quatuor vſque ætates intactæ permanſerunt, vt Theophraſtus hiſt. plant. lib. v. annotauit. Cœterum tanta fuit templi maieſtas, vt anſam Plinio dederit aſſerendi, *Cœtera eius operis ornamenta, plurium librorum inſtar obtinere*. De primis eius auctoribus inter ſe non conueniunt ſcriptores. Liuius à ciuitatibus totius Aſiæ factum ex vulgari fama refert. Alij maluere ab Amazonibus extructum: quo faciunt verſus illi Nonni in Dionyſ. quos in limine ſermonis adduximus. Pindarus apud Pauſaniam in Achaicis idem fatetur, atque adeò eleganti carmine Amazonibus bellum Theſeo inferentibus hoc opus aſſignat. Id etiam Hyginus inſinuat, & addit inſuper, ab Otrita Amazone Martis coniuge dedicatum. In ea quoquè mente Pimandri interpres, Pomponius Mela, & Solinus lib. I. c. 41. quibus tamen neutiquã conſentit Pauſanias in Achaicis: ſed Ereſum hominem indigenam, Epheſumquè Cayſtri fluminis filium tantæ molis auctores facit. quin & ab Epheſo vrbem denominatam aſſerit. Quocumquè auctore excitatum fuerit, tantæ fuit magnificentiæ apud priſcos, vt inter ſeptem orbis miracula adnumeratum, non vltimum locum habuerit. Antipater illud ſpectaculis omnibus anteponere non dubitauit. Eadem fiducia Hyginus primum illi locum inter orbis miracula tribuit. Non me tamen fugit alios eſſe qui ſecundum illi locum aſſignent. Callimachus poëta illuſtris in hymno Dianæ, nihil præcellentius & admirabilius à Sole oriente conſpici dixit. Sed omnium elegantiſſime huius Templi auguſtam magnitudinem depingit Philo Byzantius antiquiſſimus ſcriptor libello de VII. orbis miraculis, cuius locum harum elegantiarum ſtudioſi vna mecum debebunt V. Cl. Lucæ Holſtenio, qui cum libel-

bellum iamdudum cum alijs editióni paratum ſeruat: vnde hæc interim amiciſſimi viri beneficio cum eiuſdem verſione Latina profero.

Θέαμα ϛʹ. ὁ ἐν Ἐφέσῳ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος.

Ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς ἐν Ἐφέσῳ μόνος ἐστὶ θεῶν οἶκος. πεισθήσεται γὰρ ὁ θεασάμενος τὸν τόπον ἐνηλλάχθαι, καὶ τὸν οὐράνιον τῆς ἀθανασίας κόσμον ἐπὶ γῆς ἀπηχθῆσθαι. Γίγαντες γὰρ ἢ τῶν Ἀλωέως παίδων οἱ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν ἐγχειρήσαντο, ὄρεσι χωννύοντες τὸν οὐ ναὸν, ἀλλ' Ὄλυμπον. ὥστε τὸν μὲν ἐπιβολῆς τολμηρότερον εἶναι τὸν πόνον, τοῦ πόνου δὲ τὴν τέχνην. τὸ γὰρ ἔδαφος τῆς ὑποκειμένης γῆς λύσας ὁ τεχνίτης, καὶ τὰ βάθη τῶν ὀρυγμάτων καταβιβάσας, εἰς ἄπειρον ἐβάλετο τὴν κατώρυχα θεμελίωσιν, ὀρῶν λατομίας δαπανήσας εἰς τὰ κατὰ γῆν καλυπτόμενα τῶν ἔργων· Ἐρείσας δὲ τὴν ἀσφάλειαν ἀσάλευτον, καὶ προϋποθεὶς τὸν Ἄτλαντα τοῖς βάρεσι τῶν μελλόντων ἐπαπερείδεσθαι, πρῶτον μὲν ἔξωθεν ἐβάλετο κρηπῖδα δεκάβαθμον διεγείρων πρὸς βάσιν μετεωροφανὲς, καὶ περὶ .... λείπει.

VI. MIRACVLVM
Templum Dianæ Epheſiæ.

Diana Epheſiæ templum vnicum eſt Deorum domicilium. quiſquis enim ſpectauerit, credet permutatis inuicem locis mundum cæleſtem immortalium deorum in terras demigraſſe. nam Gigantes vel Aloidæ cælum conſcendere aggreſsi aggeſtis montibus non templum, ſed Olympum ſtruxere: ita vt labor inceptum, ars laborem audacia ſuperet. Artifex enim dimoto ſolo quod ſuberat, actiſque in immenſam profunditatem foſsis fundamenta altioribus cuniculis iecit: ita vt montium lapicidinas operibus ſubterraneis exhauriret. Sed ſtrato inconcuſſæ ſoliditatis firmamento, & præſuppoſito Atlante ad ſuperincubituri operis pondera ſuſtinenda, principio quidem crepidinem decem graduum extrinſecus poſuit, quæ baſis eleuatioris vice fungeretur.

Reliqua deinde huius capitis perierunt, magno ſane damno. haberemus enim exactam totius ſtructuræ deſcriptionem, qualem in cæteris expreſſit ſcriptor antiquiſſimus, qui ipſum templum haud dubie viderat ante conflagrationem. Sed quod in Philone temporum iniuria nobis negauit aliunde reſarcire conabor. Eapropter ipſius Templi formam ſtudioſorum oculis exhibere decreui, duplicis nummi beneficio: quorum vnus ex metallo pulcherrimo & forma grandiuſcula in Muſæo Eminentiſſimi Cardinalis Franciſci Barberini aſſeruatur; alter verò ex ſchedis Io. Iac. Chiffletij Patritij Biſuntini depromptus eſt.

Primus vt vides, templum octo columnis inſtructum cum Dianæ Epheſiæ icuncula repræſentat. In huius priori parte Hadriani vultus eſt cum hac inſcriptione: AYT. KAIC. AΔPIANOC CEB. Hoc idem numiſma à Ioanne Sambuco mutilum prolatum eſt. Alter autem nummus appictus templi etiam Epheſini ſchema, vt literæ circum orbem indicant, oſtendit. Quem eò lubentius hic adieci quod ambitus exterior templi diſpoſitas circumcirca columnas oſtentet, & crepidinem δεκάβαθμον oculis ſpectandam exhibeat, cuius Philo

By-

Byzantius meminit. Ipſius autem templi exædificatio Ionica eſt; id quod præter vulgata numiſmata Vitruuius etiam confirmat his verbis. *Primumquè ædes Epheſi Dianæ Ionico genere ab Cteſiphonte Gnoſſio, & filio eius Metagene eſt inſtituta: quam poſtea Demetrius ipſius Dianæ ſeruus, & Pœnius Epheſius dicuntur perfeciſſe*. Strabo prioris templi architectum Cherſiphrona, (fortè pro Cteſiphonte,) ſtatuit. Cheremocratem verò poſt Heroſtrati incendium reſtituiſſe pronunciant. Conſtat autem ſepties idem fuiſſe reſtauratum; idquè inprimis affirmat Plinius. Si tantus fuit in ſubſtructione ſplendor, non minor fuit donariorum opulentia. quorum tanta fuit copia, vt nullum aliud ſiue diuitijs, ſiue oblationibus cum eo conferri poſſet. Adde quod ibidem tanquam in ærario tutiſſimo ditiſſimi quique theſauros reponebant. ſic Dion orat. XXXII. *Noſtis haud dubiè Epheſios, apud quos multæ pecuniæ priuatorum recondita in Dianæ templo non ſolum Epheſiorum ſed & hoſpitum, & hominum vndequaquè venientium, partim & populorum, & Regum. deponunt autem omnes ſecuritatis gratia; nemine vnquam auſo loco inferre iniuriam, tametſi plurima bella geſta ſint, ciuitaſque ſæpius fuerit capta*. Ex quibus lucem accipient verba Laertij in Xenophonte. *profectus*, inquit, *deinde Epheſum, dimidium auri quod ſecum tulerat, Megabyzo Dianæ Sacerdoti ſeruandum tradidit, quoad reuerteretur*. Quantà autem in veneratione olim fuerit hoc fanum vel hinc argui poteſt, quod huic vni poſt omnia templa Aſiatica exuſta Xerxes Rex Perſarum pepercerit: quamuis immenſis opibus affluere ſciret. Cæterùm quidam Heroſtratus, vel vt alijs placet Heroaſtus, vt nominis immortalitatem conſequeretur eodem die, quo Magnus Alexander natus, flammis templũ illud vaſtauit. Cuius incendij meminere Gellius lib. 2. cap. 6. Valerius Maximus lib. 8. cap. 15. &

ple-

Digitized by Google

pleriquè alij . obliterato autem nomine incendiarij, ab vniuerſo Aſiæ conuentu reſtitutum eſt. Ac deinceps, vt Iulius Capitolinus ſcribit, vſquè ad Gallieni Imp. tempora integrum remanſit, ſub cuius imperio Gothis Aſiam inuadentibus templum ipſum penitus ſpoliatum, & incenſum eſt. Sed ante vltimum hoc incendium Nero Epheſinæ gazæ inhians Xerxis barbariem rabiemquè longè ſuperauit. Omnia quippe pretioſa dona, immenſam auri argentiquè vim, & ſimulacra inde, nec non ex omnibus Achaicis templis abſtulit, vt Tacitus lib.xv. teſtatus eſt. Huic demum templo haud paruam celebritatem aſyli prærogatiua conciliauit. Id enim iuris habuit, vt qui ad illud confugiſſent, ſiue ære alieno obſtricti forent, eo ſoluerentur: ſiuè tenerentur ſeruitute, liberi fierent. Idquè non ſoli templo conceſſum: ſed Alexander etiam ad ſtadium vſque priuilegium extendit. Mithridates autem paululum plus ſpatij addidit. Marcus Antonius maiorem etiam vrbis partem comprehendi voluit. Sed poſtea Auguſtus vt flagitioſis impunitatis ſpes nulla eſſet, ſuſtulit. Epheſij religionis veræ ignari ſuperſtitionis ſcientiſſimi omne ſuum incrementum Dianæ numini ac eius templo acceptum ferebant. At abſurdiſſimis Epheſinæ Theologiæ dogmatibus exploſis, falſoquè numine repudiato iure maiori gloriari poſſunt Epheſij, quod Diui Pauli Apoſtoli trium annorum ſpatio auditores, miraculorumquè quæ ibi operatus eſt, teſtes oculati eſſe meruerint. quod ipſorum Vrbs non ementiti numinis ſed diuini præconis præſentia illuſtrata fuerit: qui non inuolucris & ambagibus ſupremi Dei cultum, vt illi portentoſi hierophantæ inuoluebat: ſed ſolida, & aperta veræ ſapientiæ documenta apertè diffundebat. Cuius beneficio Vrbs ipſa non iam omnigenum animalium ſe-

ptum

ptum & ſtabulum, ſed diuini eloquij facta fuit ſacrarium. eius inquam eloquij & ſapientiæ, quæ non ex ſuperſtitioſa Aegyptiorum doctrina, ſed ex limpidis & ſalutaribus veri Dei fontibus fluxerat: quæ non illic omnium animantium nutricem; ſed omnium parentem & conſeruatorem verum doceret. Nec minus ad Epheſiorum laudem facit, quod Ioannis Apoſtoli monitis, & cathedra inſignes Metropoliſquè honore decorati fuerint. quod in ea tertia Synodus œcumenica habita Neſtorium Verbi incarnati, & B. Mariæ Dei genitricis hoſtem damnarit, quòd denique ipſa Genitrix Dei Maria Vrbem illam ſua præſentia cohoneſtarit. Procul igitur, procul Mezabolici & euirati miniſtri, ſiquidem puri & integri veræ fidei myſtæ Deo vero ibidem ſeruierunt. Huic honor ſit, & laus, & gloria in ſæcula.

FINIS.

LECTOR.

NE quid eorum, quæ ad religionem Epheſiæ Dianæ viſa ſunt pertinere, periret, Signa etiam atque Numiſmata, quæ ipſius Dianæ Inſignia non ineptè quis dixerit, excudenda curauimus. Tria Signa prima marmorea in ædibus Farneſiorum ſeruantur: quartum marmoreum apud Sereniſſimum Leopoldum Etruriæ Principem: alia duo marmorea apud Leonardum Auguſtinum Senenſem: reliqua in gemmis Camilli Maximi Iunioris, atque Leonardi Auguſtini: quæ ſequuntur Numiſmata ex Ceimeliotheca Barberina promuntur.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

66
In ae dibus farnesianis

ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

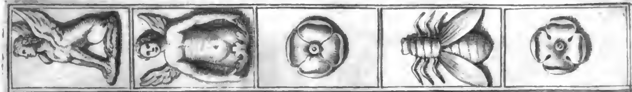

Præcedentis Statuæ Far. encarpus

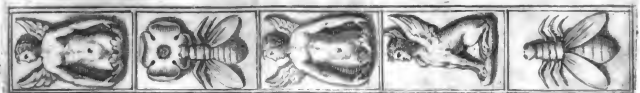
Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

69 *Præcedentis Statuæ Far. Latus dextrum et sinistrum*

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

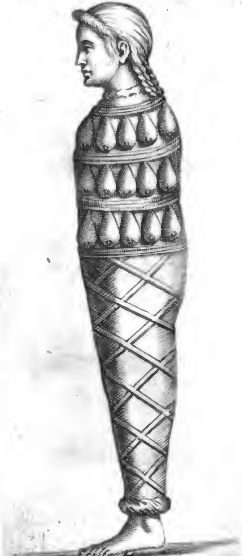
BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Apud Camil, de Maximus in gemma

Digitized by Google

NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

Apud. Leonar. Augustinum. in gemm.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

TABVLA I.

Digitized by Google

ROMA

Digitized by Google

I.
II
III
AR
AR
AE
L·PAPI
ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ
E Φ
CΚωΠΙ
IV
V
VI
E Φ
PL
AR
AE
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΕΦΕ ΣΙΩΝ

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

I
II
III
AR
AR
AR
ΒΑΣΙΛΕΩΣ
ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ
ΛΥΣΙΜΑΧΕΩΝ
Μ
ΦΙΛΕΤΑΙΡΟΥ
ΑΡΚΑΔΙΩΝ
ΔΗΜΟΣ
IV
V
VI
ΑΛΚΑΙΟΣ
Ε
Φ
AR
AR
AR
ΒΡΕΤΙΩΝ
ΔΥΡ
ΑΡΜΟΝΙΟΥ

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E.
ROMA

Digitized by Google

TABVLA IV

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V. E.
ROMA

Digitized by Google

I
II
III
ΜΕΣΣΑΝΙΩΝ
Ε Φ
AE
AR
AR
ΜΕΣΣΑΝ
ΕΥΚΡΙΤΟΥ
ΧΟΡΙΣΚΟΣ
IV
V
VI
ΗΡΑΚΛΕΙΑΩΝ
Ε Φ
AE
AR
AR
ΜΕΤΑ
ΑΠ ΤΑ
ΝΙΚΟΛΟΧΟΥ

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

I
II
III
AE
AE
AV
ME
ΜΕΓΑΛΑΣ
ΥΒΛΑΣ
ΙΕΡΩΝΟΣ
IV
V
VI
Ε
Φ
AR
AE
AR
ΣΙΜΗΣΙΑΝΑ
ΤΑΥΡΟ
ΜΕΝΙΤΑΝ
ΣΥΡΑΚΟΣΙΩΝ

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA

Digitized by Google

GEMMAE ANTIQVAE

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. ROMA
Digitized by Google